

Geliş Tarihi : 13.01.2016
Kabul Tarihi: 14.12.2016

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XVI/33 (2016-Güz/Autumn), ss. 325-372.

NİYAZİ BERKES VE 1940'LI YILLARIN SOL MUHALİF DERGİSİ YURT VE DÜNYA BİRLİKTELİĞİ

Mete Kaan KAYNAR*

Gökhan AK**

Öz

Gerek dönemlerinin entelektüelleri için, hayata ve topluma dair görüş ve yorumların kamuoyuyla paylaşılabilirdiği aktif yazın mekânlarından biri olma, gerekse dönemseller koşulları ve entelektüel iklimi yansıtmaları açısından dergilerin, toplumsal yaşamda önemli roller üstlendikleri görülmektedir. Benzer bir değerlendirme, 40'lı yılların Türkiye'sinde yayımlanmış *Yurt ve Dünya* dergisi ve onun kurucularından biri olan Türk toplumbilimci Niyazi Berkes'in bu bağlamdaki düşünsel ortalığı için de geçerlidir. Keza *Yurt ve Dünya* dergisi, özellikle 40'lı yıllar Ankara'sının sol görüşlü akademik-entelektüel çevrelerinin yayımladığı tek muhalif dergi oluşu ile Türk düşünce hayatında derin izler bırakmıştır. Bu çalışmanın amacı, hem Niyazi Berkes'in fikri gelişiminde önemli bir yere sahip bu düşünsel birlikteliğin entelektüel niteliklerini ortaya koymak hem de döneminin yurt ve dünya sorunlarını analitik değerlendirmelerle özgürce sayfalarına taşımaya gayret etmiş *Yurt ve Dünya*'nın yayımladığı süreci, döneminin sosyo-politik hayatına yaptığı etkiler üzerinden analiz etmektir. Çalışmada öncelikle metin, içerik ve söylem analizi metotları kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk Fikir Dünyası, Türk Siyasal Hayatı, Niyazi Berkes, Yurt ve Dünya, 1940'lı Yıllar, Sol Literatür, Muhalefet.

INTERACTION BETWEEN NİYAZİ BERKES AND THE LEFTIST-DISIDENT PERIODICAL YURT VE DUNYA AT 1940s

Abstract

It is quite clear that periodicals burden significant roles in the social life with respect to both one of the active writing locations in which intellectuals share their views and comments regarding life and society with the public opinion and reflecting conditions and intellectual climate of their periods. A similar analysis seems likely in line with the intellectual correlation between the *Yurt ve Dünya* magazine published in Turkey at the 1940s' and Turkish sociologist Niyazi Berkes as one of its publishers. Thus, *Yurt ve Dünya* magazine left deep traces in the Turkish intellectual life, particularly as being a single opposition periodical published by leftist academician-intellectual communities of Ankara in the 1940s. The aim of

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
(metekaankaynar@gmail.com).

** Yrd. Doç. Dr., Nişantaşı Üniversitesi, İİSBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
(gak2081@yahoo.co.uk).

this paper is to study aspects of that intellectual interaction. This issue had a significant place in the intellectual progress of Niyazi Berkes while analyzing the publishing period of *Yurt ve Dünya* in line with its effects on the socio-political life of that era.

Keywords: *Turkish Intellectual World, Turkish Political Life, Niyazi Berkes, Yurt ve Dünya, Years of 1940s, Leftist Literature.*

“Öğrendiklerimizi, düşündüklerimizi üniversite öğrenimi dışında bulunan genel okuyucuya tanıtmak isteği ile bir dergi çıkarma girişimimiz olmuştu... Çıkarmayı düşündüğümüz dergi bir “ihtisas” dergisi olmayacaktı. Şiir ve edebiyat dergisi de olmayacaktı... Bir derginin kendisine “fikir mecmuası” demesi de bana çok tuhaf gelirdi. “Fikir” korkulan, tehlikeli bir şeydi sanki.”¹

Giriş

Dergicilik, modern toplumların basın-yayın tarihleri ile düşün ve entelektüel dünyalarında önde gelen ve vazgeçilemez yayın unsurlarından biri olagelmıştır. Entelektüellerin yollarının dergiler ile kesişmesi ile fikrî birlikteliklerin, hatta güçlü ortaklıkların kurulması, toplumların düşünsel gelişimleri açısından oldukça önemlidir. Nitekim dergiler, içinde yaşadıkları toplumlar ve orada cereyan eden olayları yorumlayarak, tanık oldukları çağın sosyal olaylarını geleceğe aktarabilme, bu sayede gelecek nesilleri yönlendirme ve onların entelektüel düzlemde biçimlendirme gücüne sahip önemli basın-yayın organlarıdır. Dergiler, bu işlevlerini, dönemlerinin entelektüelleri için, hayata ve topluma dair görüş ve yorumların kamuoyuyla paylaşılabilirdiği aktif yazın mekânlarından biri olma özellikleri ile sağlarlar. Türk toplumbilimci Niyazi Berkes’in de, 1940’lı yılların Türk düşünce dünyasında, aynı zamanda kurucusu da olduğu *Yurt ve Dünya* dergisi ile kurduğu düşünsel birliktelik bu bağlamda değerlendirilebilir.

Nitekim entelektüel ününü, II. Dünya Savaşı’nın zorlu koşullarında Ocak 1941-Mart 1944 tarihleri arasında yayımlanabilen 42 sayıya borçlu olan *Yurt ve Dünya* dergisi de, gerek 40’lı yıllar Ankara’sının sol görüşlü akademik-entelektüel çevrelerinin yayımladığı tek muhalif dergi oluşu, gerekse kurucu-yazar kadrosundaki kilit isimlerden Niyazi Berkes, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav’ın, o dönemde öğretim üyesi oldukları Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde (DTCF) 1945 Aralığında başlayıp Temmuz 1948’e kadar devam eden “fakültede komünizm propagandası” davasında yargılanıp akabinde üniversiteden uzaklaştırılmalarına mehz gösterilişi ile Türkiye sol tarihi içinde önemli bir konum edinmiştir. Bu nedenle, Türk düşünce dünyasında, özellikle de sol literatürde, *Yurt ve Dünya* dergisi kadar sessiz sedasız, ancak derinden

1 Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, Ruşen Sezer (Yay.Haz.), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.270.

izler bırakmış yayının hayli az sayıda olduğunu vurgulamak önemlidir. Zira dönemin koşullarını ve düşünsel iklimini yansıtmaları açısından entelektüellerin ve onların çıkardıkları dergilerin, toplumsal yaşamda önemli roller üstlendikleri görülmektedir. Benzer bir değerlendirme, kuşkusuz Niyazi Berkes'in *Yurt ve Dünya* dergisi ile gerçekleştirdiği birliktelik için de geçerlidir.

Kuruluş kadrosunda dönemin önemli akademisyen, yazar ve düşünce insanlarının yer aldığı dergi, solun Ankara çevresini oluşturması itibarıyla da dikkat çekicidir. Niyazi Berkes, Adnan Cemgil, Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Mediha Berkes ve kısmen de olsa Muzaffer Şerif Başoğlu gibi aydınların düşünceleriyle şekillenen dergi, 1940'lar Türkiye'sinin entelektüel tartışmalarında oldukça merkezi bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, *Yurt ve Dünya* dergisi, döneminin toplumsal, siyasal, iktisadî ve kültürel yapısına ilişkin incelemeler ve analizlerde bulunarak yurt ve dünya sorunlarını olabildiği ölçüde sayfalarına taşımaya gayret etmiştir. *Yurt ve Dünya*, özellikle Avrupa'da ve Türkiye'de II. Dünya Savaşı ile birlikte iyice yükselen aşırı sağcı fikirlere karşı azımsanmayacak bir mücadele yürütmüş; bu nedenle de, dönemin sağ görüşlü çevrelerinin ve onların dergilerinin boy hedefi haline gelmiştir. Dergide, II. Dünya Savaşı boyunca izlenen iç ve dış politikalara dönük analizlere yer verilmiş; Komünizm-faşizm ve köycülük tartışmaları; köy enstitüleri ile ilgili analizler; sosyoloji tahlilleri ve sosyolojinin sosyalizm zannedilmesine yönelik eleştiriler; antifaşizm ve Alman karşıtlığı gibi birçok konu da, dergi sayfalarına taşınmış ve tartışılmıştır.

Bu çalışmanın ana amacı, hem Niyazi Berkes'in akademik ve entelektüel yaşamı ile fikri gelişiminde oldukça önemli bir yere sahip olan bu düşünsel birlikteliğin dikkate değer entelektüel özelliklerini ortaya koymak hem de döneminin toplumsal, siyasal, iktisadî ve kültürel yapısına ilişkin incelemeler ve analizlerde bulunarak, ülke sorunlarını olabildiği ölçüde sayfalarına taşımaya gayret etmiş *Yurt ve Dünya*'nın yayımlanma süreci üzerinden 40'lı yıllar Türkiye'sinin sosyo-politik hayatına yaptığı etkileri analiz etmektir².

1. *Yurt ve Dünya* Dergisinin Çıktığı Siyasal ve Sosyal Ortam

Bu bölümde, 1940'lı yılların başlarında *Yurt ve Dünya* dergisinin yayımına zemin hazırlayan sosyo-politik ortam, dergide önemli roller üstlenen ve çıkışına katkılarda bulunan Niyazi Berkes'in entelektüel yaşamı üzerinden, dönemin gergin Ankara-DTCF hattı ve siyasal ayrışmalar bağlamında incelenecektir.

Akademik çalışmalarına 1935 yılında İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji asistanı olarak başlayan Niyazi Berkes, aynı yıl burslu olarak Amerika'ya gitmiş ve 1939 yılına dek Chicago Üniversitesi'nde (ABD) sosyoloji eğitimini sürdürmüş bir Türk akademisyendir. Doktora eğitimini bitirmeden, II. Dünya

2 Çalışmada yer alan tüm alıntılardaki metinler, orijinal halleriyle bırakılmıştır.

Savaşı'nın çok yakın bir ufukta görünmesi üzerine, Maarif Vekâleti tarafından 1939 yazında Türkiye'ye döndürölmek zorunda kalmıştır. Bundan kısa bir süre sonra ise Berkes, Ankara'da DTCF'de sosyoloji öğretim üyesi olarak çalışmaya başlamış; akademik çalışmalarını 1948'e kadar -doçentliğe de yükseldiği- DTCF'deki sosyoloji kürsüsünde sürdürmüştür³.

Bu dönemin sosyo-politik tarihi incelendiğinde, Niyazi Berkes'in, 1940'lı yılların yoğun sosyal, politik, ekonomik telaş ve huzursuzluklarıyla dolu Türkiye'sinde, yaşadığı topluma duyarlı genç bir bilim insanının şevk ve sorumluluğunu benimsediği görölmektedir. Bu meyanda Berkes, anılan dönemde Türk toplumunun yapısına yönelik araştırmalara yönelmiş, çeşitli dergi ve gazetelerde toplumsal ve güncel sorunlarla ilgili yazılar kaleme almış⁴, halka dönük, aydınlatıcı ve düşündürücü yazılarıyla dikkati çekmiştir.

Bununla birlikte, Niyazi Berkes'in DTCF'de 1939-1948 yılları arasında geçen akademik mesleki döneminin, onun tüm yaşamında derin izler bırakmış en önemli dönemi olduğunu söylemek mümkündür. Bunun iki temel sebebi bulunmaktadır. İlki, "1948 DTCF Tasfiyeleri" olarak bilinen olaylar manzumesiyle gerek Fakülte'deki öğretim görevinden, gerekse Türkiye'deki akademik hayattan tasfiye edilerek, ömrünün kalan yıllarını Kanada McGill Üniversitesi'nde ve İngiltere'de, adeta *siyasi bir sürgün* olarak geçirmek zorunda kalmış olmasıdır. İkincisi, Berkes'in dünyaca tanınmasını sağlayan Kanada ve İngiltere'deki çalışmalarını da, uzun süre bu yılların anıları ile *Yurt ve Dünya* dergisinde ürettiği düşünsel zenginliğin motive ve dikte etmesi olmuştur⁵.

3 DTCF'ye en başta ücretli felsefe asistanı olarak giren Niyazi Berkes, daha sonraları, 1941'in Mayıs ayında "Bazı Ankara Köylerinde Sosyolojik Bir Tetkik" başlıklı çalışmasını habilitasyon tezi olarak sunar. Berkes'in tezi, Emin Erişirgil, Şevket Aziz Kansu ve Olivier Lacombe'den oluşan jürinin hayli olumlu raporlarını ve 16 Mayıs tarihli onayını alır. Sınandığı ders talarinin konusu ise, "Kapitalizm'in Karakteri ve Menşei"dir. Ve bu sonuçlarla Berkes, 30 Eylül 1941 tarihinde doçentliğe atanır. Çetik, *a.g.m.*, s.73.

4 Niyazi Berkes'in oldukça detaylı bir bibliyografyası için bkz. Gökhan Ak, "Niyazi Berkes Yazını Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 54, S. 2, Ankara, Aralık 2014, ss.419-486. Nitekim Niyazi Berkes'in fikir yaşamı boyunca yazdığı birçok kitap ve sayısız makalesinin yanında, önemli çevirileri de bulunmaktadır. Niyazi Berkes, Sigmund Freud'dan *Totem ve Tabu*, Karl Marx'dan *Yahudi Meselesi*, Platon'dan *Sokrat'ın Müdafası* gibi yaptığı çevirilerle düşün dünyamıza etkin katkılarda bulunmuştur. Hirsch'in bu çeviri konusundaki aktarımıyla; "Söz konusu çeviri dizisinin hikâyesi şöyleydi (mahiyeti şuydu: Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinin kuruluşunda, bir de Klâsik Filoloji Kürsüsü açılmış ve buraya 1935 yılında Marburg/Lahn Üniversitesinden Profesör Dr. Georg Rohde çağrılmıştı. Profesör Rohde, bir Klâsik Filoloji Enstitüsü kurdu ve çalışma arkadaşlarıyla birlikte hummalı bir çeviri faaliyetine girişti. Bazı Türk liselerine Lâtince dersinin konması fikri de ondan çıkmıştır. Profesör Rohde'nin, Millî Eğitim Bakanı [Yücel] üzerinde büyük etkisi vardı. Millî Eğitim Bakanı, "artibus et litteris" hümanist bir yaklaşımın oluşması için çaba gösteriyordu ve dünya edebiyatının, özellikle de Yunan ve Lâtin yazarların klâsik eserlerinin Türkçeye çevrilerek bir klâsikler kitaplığının kurulması için etkileyici teşvik ondan gelmişti. Klâsiklerin çevrilmesi işine 1941'de başlanmış ve bundan sonra düzenli olarak sürdürölmüştür." Bkz. Ernst E. Hirsch, *Anıların (Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi)*, Çev. Fatma Suphi, 5.bsk., TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2000, s.347.

5 Mete Çetik, "Niyazi Berkes'in Türkiye'deki Meslek Hayatı ve Üniversiteden Atılması", İsmail Bozkurt (Yay.Haz.), *İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler 1. Sempozyumu: Niyazi Berkes: 21-23 Nisan 1999*, DAÜ KAM Yayınları, Gazimağusa, KKTC, 2000, s.71.

Ankara Üniversitesi DTÇF'nin, 1939 yılı ile birlikte yeni ve taze kanlara kavuşarak, bambaşka bir eğitim-öğretim hayatına girdiği söylenebilir. Zira bu sene, Boratav, Boran, Berkes'ler (Niyazi Berkes ve eşi Mediha Berkes) ve Başoğlu'nun bir arada DTÇF'de, değişik kısımlarda ders vermeye başladıkları yıldır⁶. Bununla birlikte DTÇF, siyasal ayrışmaların gerdiği ortama sahip ve daha önemlisi II. Dünya Savaşı'nın eşliğinde devletin hedefine oturmuş bir fakülte konumundadır. Zira 1939'da Maarif Vekâletliği üst düzey bürokrati Reşat Şemsettin Sirer'in muhalefetine rağmen DTÇF'de ücretli asistan olarak öğretim görevine başlayabilen Berkes, en azından Maarif Vekâleti içerisinde dönemin Bakanı Hasan-Âli Yücel ve ekibi ile Reşat Şemsettin Sirer ve çevresi arasında gizli bir iktidar mücadelesi olduğunu anlamıştır. Hâlbuki mücadele, Avrupa'da savaş öncesinde Almanya, İtalya, İspanya'da iyice yerleşiklik kazanan faşist rejimlerinden güç alarak, 1930'ların Türkiye'sinde yükselişe geçen aşırı sağ görüşlü sivil-asker bürokrati ile sivil çevrelerin devleti içinde elde etmeye çalıştıkları hükmetme ve yönetme erki tekeli üzerinedir. Bunun için de, önlerine çıkan her engeli, dönemin koşullarına uygun alet niteliğindeki "komünistlik"le suçlayarak, tasfiye etmeyi genel bir siyasi uygulama haline getireceklerdir; "*Solcu tehdidine ters düşer biçimde, iktidardaki sağ-kanat güçleri, düşüncede tekbiçimliliği yerleştirmek için, özellikle baskı yoluyla milliyetçi ideolojiyi kabul ettirmeye çalışıyordu. İşin kolayı, yani sözde ve sahte tehdit de, dönemin konjenktürüne uygun olarak bulunmuştu. Aşırı milliyetçi diktalara uymayan her şey "komünizm" olarak nitelendiriliyor ve iftiralar eşliğinde haksız biçimde suçlanıyordu.*"⁷ Diğer deyişle, Cumhuriyet Devleti'nin 1923'lerden beri süren sözde "komünizmle mücadelesi"ne ortak olmaya başlayan sağ bir zihniyet türemektedir. Bu zihniyetin uzantılarını, 1940'ların başında DTÇF'de Hukuk Felsefesi kürsüsünde yeni konan Hukuk Sosyolojisi dersini vermeye talip olan akademisyen Behice Boran'a, Profesörler Kurulu'nca hayli tuhaf sayılabilecek nedenlerle onay vermemesinde de görülebilir. Nitekim anılan Kurul, bu başvuruyu, gerek çoğunluğunun sahip olduğu "*sosyoloji eşittir sosyalizm, sosyalizm de eşittir komünizm*" görüşü, gerekse de Kurul'un bir üyesince Boran'ın "komünist" olarak tanındığına dikkat çekilmesi neticesinde oy çokluğuyla reddetmiştir⁸.

6 Gökçe'nin de vurguladığı şekilde; bu dönemde DTÇF, Türkiye'de sosyolojik çalışmaların gelişiminde örnek bir dönüm noktası oluşturmaktadır; "*Fakültenin kuruluşunu üçüncü yılı olan 1939'da Felsefe kürsü Profesörlüğü açılmış ve kuruculuğunu Prof.Oliviye LACOMBE'un yaptığı kürsüde sosyoloji dersleri Dr. Behice BORAN, Dr. Niyazi BERKES ve Prof.Emin ERİŞİRGİL tarafından verilmiştir... Niyazi BERKES'in bazı Ankara köyleri üzerine bir araştırması 1942 yılında yapılmış onüç köy incelemesini kapsamaktadır. Behice BORAN'ın toplumsal yapı araştırmaları (1945) Manisa'da sekiz ova, beş dağ köyünün incelenmesidir. Muzaffer ŞERİF'in 1944 köy araştırması, dış dünyayla ilgi dereceleri değişik beş köy üzerinde yaptığı bir alan çalışmasıdır... Bu dönemde alan araştırmaları yoluyla toplumsal gerçeklerin saptanmaya başlaması Türk toplumbilimi için bir dönüm noktası olmuştur.*" Birsan Gökçe, "Türkiye'de Sosyolojinin Gelişimi", Sekine Karakaş (Yay. Haz.), *Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu: Bildiriler*, (24-26 Nisan 1996/Ankara), A.Ü. DTÇF Yayınları, Ankara, 1998, ss.410-411.

7 Hande Birkalan, "Perteve Naili Boratav, Türkiye'de Politika ve Üniversite Olayları", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Çev. Gönenç Turan, C.9, S.33, Ankara, 2003, s.115.

8 Bkz.Hirsch, a.g.e., s.341. Osmanlı-Türk siyasi hayatında 1870'lerden başlayan Sosyalist-Komünist

Niyazi Berkes ise, DTCF'deki ilk yıllarında, memleket ve toplum sorunlarıyla ilgilenen, sosyoloji asistanı olarak başladığı akademik kariyerine yazar ve çevirmenliği de eklemiş donanımlı bir entelektüel olarak, her türlü baskı, sıkıntı ve olanaksızlıklara karşın, sosyoloji, toplumbilim, edebiyat, sanat, eğitim konularında olabildiğince mücadeleci ve dirençli bir şekilde, alanında çığır açıcı çalışmalar, analizler ve değerlendirmeler yapmış; toplumcu ve köycü bir perspektifle gördüğü ve gözlediği eleştirileri yazmış; dönemin temel konuları olan ırkçılık, hümanizm, sosyo-ekonomik gelişmeler ve kapitalizm-emperyalizm birlikteliğini sosyoloji, siyaset bilimi ve psikoloji disiplinlerinin perspektifleriyle çözümlenmeyi deneyen çok-yönlü bir akademisyen olarak dikkat çekmiştir⁹.

1940'lı yılların başlarında, savaşın yarattığı koşullarda ikinci kez askerlik yapan Berkes'in, askerden dönüş sonrası başlıca akademik amacının, değişimine katılmak istediği ülkesini ve toplumunu tanımak, tanımak için de makro-mikro ölçekli sosyolojik çalışmalar yapmak olduğu görülür. Ancak, bu türlü masumane akademik gayretler içindeki Berkes, Fakülte'deki felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi alt-bölümler¹⁰ ve hocaları arasında bir takım gerilimleri ve bu bölümlerin öğrencileri arasında da, içten içe artan gizli bir çekişme ve sürtüşmeyi fark etmeye başlar¹¹. Hocalar arasındaki sıkıntılar, ufak ve üstü örtük ideolojik restleşmelerin yanı sıra, öğrencilerin felsefe bölümünden çok, aslında Niyazi Berkes'in de içinde yer aldığı sosyoloji bölümünü¹² tercih etmelerinden doğan bir kıskançlıktır¹².

hareketler, bunların kaynakları ve bu hareketlere karşı devletin aldığı tedbirlere yönelik ayrıntı için bkz. Aclan Sayılğan, *Solun 94 Yılı, 1871-1965: Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareketler*, Mars Matbaası, Ankara, 1968; George S. Harris, *Türkiyede Komünizmin Kaynakları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1975; A. Visâli Günaydın, *Sosyalist ve Radikal Sol Doktrinler Komünizm Strateji ve Taktikleri*, Ayıldız Matbaası, Ankara, 1974.

9 Berkes'in, ABD'deki doktora eğitimini yarım bırakıp, 1939 Yazı sonlarında Türkiye'ye döndükten sonra burada yayımlanan ilk yazıları şunlardır: Niyazi Berkes, "Birleşik Amerika Devletlerinde Sosyoloji", *Ülkü Halkevleri Dergisi*, C.14, S.79, Eylül 1939, ss.41-46; Niyazi Berkes, "Propaganda", *Aylık Siyasî İlimler (Mülkiye)*, S.102, Eylül 1939, ss.252-257. Bu bağlamda Berkes'in, ABD dönüşü Türkiye'de *Aylık Siyasî İlimler (Mülkiye)*, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, *Yurt ve Dünya*, A.Ü. DTCF ve *Söz* gibi dergiler ile dönemin *Tan* ve *Vatan* gibi gazetelerinde yoğunlukla yazdığı görülmektedir. Ayrıntı için bkz. Ak, *a.g.m.*

10 Uğur Mumcu, *Bir Uzun Yürüyüş*, 12.bsk., Tekin Yayınevi, İstanbul, 1994, s.32.

11 Hâlbuki Esnel (Berkes), bu dönemi; "O zamanların Ankara'sı bizim gibi genç, çalışmaya fazlasıyla hevesli, geleceğe umutla bakan insanlarla doluydu... Meğer o zamanlar en mutlu yıllarımızmış. "Cadı Kazanı"nın suyu henüz kaynamamış, ama ısınmaktaymış. Biz hepimiz, seydiği işlerde çalışan umut dolu kişilerdik." şeklinde hissettiklerini betimlemektedir. Mediha Esnel [Berkes], *Geç Kalmış Kitap (1940'lı Yıllarda Anadolu Köylerinde Araştırmalar ve Yaşadığım Çevreden İzlenimler)*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999, ss.71, 74-75. Nitekim böylesi bir toplumsal ortamda, sadece çalışma amacının, bilimsel olma ahlakının ve her türlü etiğin boş ve yanıltıcı olduğunu yakında anlayacaklardır.

12 Niyazi Berkes de, böyle bir ortamda Boran, Boratav, Başoğlu gibi akademisyen arkadaşlarıyla, Felsefe Enstitüsü içindeki çalışmaları dışında, fakültenin bütünlüğüne bilimsel bir hava vermek amacıyla, yabancı hocalarla koordineli olarak disiplinler-arası kollokuyumlar ve sonrasında dış öğrencilere de serbest nitelikte açık konferanslar serileri hazırlamıştır. Örneğin, Fakültede 1943-1944 kış semesterinde, her hafta Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri saat 18:30'da verilmekte olan "serbest dersler" in konularının, verildiği

Bununla birlikte, o yılların yeni ve genç DTCF'si, muhtemelen dönemin İstanbul Üniversitesi'nden daha karışık ve çalkantılı bir haldedir. Zira yeni kurulan Fakülte, bürokrat şehri başkent Ankara'da, hem TBMM'nin gözü önünde hem de bu nedenle tüm siyasetçilerin gözüne batar bir haldedir. Bunun ana nedeni olarak, Fakülte'nin, iktidardaki CHP'nin tek parti yönetiminin baskıcı idaresi paralelinde, dönemin Başkent'teki türlü siyasî menfaatlerinin çatışma ve çakışmaları bakımından, adeta Ankara'nın küçük bir siyasi modeli olması gösterilebilir¹³.

Dolayısıyla, gerek 1930'larda Türkiye'de yavaş yavaş yükselen aşırı sağcı görüşler, gerekse Nazi Almanya'sının saldırganlığı ile başlayan II. Dünya Savaşı'nın bazı aydın çevrelerinde yarattığı havaya benzer şekilde, üniversiteye de sirayet eden faşizm beğenisi ve özentisi, bunu benimseyen öğrencilerin şımarmasına ve çeşitli hareketler içerisine girmelerine yol açmaya başlamıştır. Örneğin Kıray'ın o günlere ilişkin gözlemleri şöyledir; "*Bölümde eğitim aksamaya başlamış, çok belli, talebe ikiye ayrıldı, hiç şüphe yok. Behice Hanım'ı ve Muzaffer Şerifi tutan ve onun derslerini seven talebeler, bir de Necati Akder'leri, Hamdi Atabey'leri falan seven talebeler. Fakültenin içinde de bölünme var ama bu bölümün içinde çok bariz. Tabi üniversite özerkliği diye bir şey yok, aklınıza gelmesin, direk Yüksek Öğretim'e bağlı, Yüksek Öğretim Umum Müdürlüğü.*"¹⁴

Nitekim öğrenciler arasındaki bu bölünmeler, 1930'larda Almanya'daki Nazi rejiminden kaçıp, Atatürk'ün davetiyle Türkiye'ye gelen, bir şekilde Yahudi kökenine bulaşmış Alman hocalara¹⁵ karşı da içten içe beslenen gizli bir hıncı beslemektedir¹⁶. Ve bundan, onlar etrafında öbeklenen Türk hocalar da etkileneceklerdir; her ne kadar Kıray bu akademik çevreyi müthiş olarak

tarihlerle birlikte bir liste dökümü halinde dönemin DTCF Dergisi'nde yayımlandığı görülmektedir. Buna göre, Doç. Niyazi Berkes, 20 Aralık 1943 günü "*Bugünkü sosyolojinin durumu ve meseleleri, I.*", 5 Ocak 1944 günü ise, "*Bugünkü sosyolojinin durumu ve meseleleri*" başlıklı konferansları vermiştir. Ayrıntı için bkz. Anonim, "Haberler: Serbest Dersler", *A.Ü. DTCF Dergisi*, C.II, S.2, Ocak-Şubat 1944, ss.360-361. Ancak işin -akademik anlamda- kötü yanı, hocalar ve öğrenciler için son derece faydalı ve verimkar olan bu bilimsel toplantıların, aşırı sağcı ve Anadolu zihniyetindeki hoca ve öğrencilerin kesinlikle katılmadığı ve hatta sadece alay konusu ettikleri etkinlikler olmasıdır. Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss.400-401.

13 Fikret Berkes, "Niyazi Berkes ve Mediha Berkes'in 1940'lı Yıllarda Ankara Köylerinde Yaptıkları Sosyolojik Araştırmalar", *İz Birakmış Kıbrıslı Türkler 1. Sempozyumu: Niyazi Berkes: 21-23 Nisan 1999*, İsmail Bozkurt (Yay.Haz.), DAÜ KAM Yayınları, Gazimağusa, KKTC, 2000, s.2.

14 Akt. Atacan, vd., *a.g.e.*, ss.58-59.

15 Akçam'a göre; "*"Kemalist Ulusçuluk" ve "Erken Cumhuriyet Dönemi" politikalarının faşist anlayışa karşı tutumunu aydınlatan bir diğer olgu da, Nazi Almanyası'ndan kaçan birçok aydına kapılarını açmış ve üniversite çalışmalarını bu aydınlarla yürütmüş olmasıdır.*" Alper Akçam, *Anadolu Rönesansı Esas Duruşta!...*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009, ss.198-199.

16 Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. Halil İnalcık, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluşu ve İlk Yılları", Kıymet Giray ve Hakan Kaderoğlu (Yay.Haz.), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003, s.201; Güney Gönenç, *Karanlık Zamanların Şarkısı: Üniversitede 40'lı-50'li Yıllar*, Yeni Umut Yayınları, Ankara, 2011, ss.36-37; M.Tahir Hatiboğlu, *Türkiye Üniversite Tarihi*, Yen.2.bsk., Selvi Yayınevi, Ankara, 2000, s.203.

nitelese de; “Talebe ikiye bölündü ama Eberhard, Rohde, Pertev Naili folklor’da, en önemlisi Behice Hanım ve Muzaffer Şerif. Niyazi Bey onlara katılarak geliyor. Müthiş bir çevre içindeyiz.”¹⁷ Sansal’ın vurgusuyla, bu müthiş entelektüel çevre; “1940’lar Türkiye’sinin seçkin aydınlarının oluşturduğu bir demet[tir]. Muzaffer Şerif Başoğlu, Behice Boran, Abidin Dino, Güzin Dino, Sabahattin Ali, Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav, Hayriünya Boratav, Azra Erhat, Adnan Cemgil, bu demette nadide birer çiçektiler. O demetin güzel kokuları günümüze kadar uzanıyor. O günlerden kalkıp bugünlere ulaşmak. Kolay şey midir?”¹⁸

Dönemin Maarif Vekili Hasan-Ali Yücel ise, gerek fakülte, gerek Bakanlık, gerekse Hükümet’teki bu oynak zeminler üzerinde, hem sağ, hem de solu; hem ilerici sayılan, hem de muhafazakâr sayılan kişileri dengelemek, aralarında süren gizli sürtüşmeleri yumuşatabilmek için zorlu bir mücadele vermektedir. Ancak Yücel, ne yaparsa yapsın, Bakanlığın içinde alıp yürüyen gericilik akımlarının ve kendi partisi içindeki bütün anti-sekülerlerin gözünde, onun başında bulunduğu Bakanlığın “solcuların yuvası” olduğu imajını düzeltmesi pek mümkün olamayacaktır¹⁹.

Buraya kadar ortaya koyulmaya çalışıldığı şekilde, II. Dünya Savaşı’na karşı geliştirilen denge politikaları, üniversite ve entelektüel camia başta, toplumsal ideolojik bölünmeler²⁰ ile otoriter tek partili “Millî Şeflik” koşullarında hareket kabiliyeti kazanmaya çalışan çeşitli düşünceler ve yayın hayatı, 1940’ların Almanya’nın savaş başarılarıyla yoğrulan ilk yıllarında önem kaydeden ve sonraki yılları ve savaş sonrası siyaseti etkileyecek gelişmelerdir. Bu bağlamda dönemi, aynı zamanda dergi sayılarındaki artıştan hareketle “Dergi Rönesansı” olarak da ifade etmek mümkündür²¹. Nitekim Küçük’ün dediği gibi, “1940 yılları da “dergi” yılları oldu.”²² Ancak, 1940’ların başlarında Türkiye’de yeşeren güçlü Nazi hayranlığının gerek resmi,²³ gerek sivil egemen toplumda

17 Akt. Atacan, vd., a.g.e., s.61.

18 Erşen Sansal, “Niyazi Ağırnaslı’ya Özlem”, Münevver Oğan ve Sebahat Bozbeş (Haz.), *Aramızdan ayrılışının 20. yıldönümünde Niyazi Ağırnaslı’ya Armağan*, Ertem Basım Yayın, Ankara, 2007, s.65.

19 Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss.156-157. Belki de Yücel, riyakarlık ve yalancılığın adeta normal birer ilke haline getirildiği bir rejim içinde çalıştığının pek farkında değildir, de denilebilir.

20 Sevim Belli, genç kızlığında babasının görev yeri olan Kastamonu’da gözlemlediği böyle bir olayı aktarır; “Kastamonu’dan en çok hatırladığım şeylerden biri babamla Belediye Başkanı Mehmet Kavuklu’nun savaş üzerine tartışmalarıdır... Ailecek görüşüldü. Akşam ziyaretlerine de gidildi. Almanlar ilerliyorlardı henüz. Babam müttelikleri savunurdu. Mehmet bey ise Almanları tutardı. Disiplinleri, askeri güçleri vb., vb. malum teraneler! Dinlemez görünürdüm. Gençlerin lafa karışması pek hoş görülmezdi o zamanlar. Belediye başkanı pek sözle ikna olacak gibi görünmediğinden başka babamın da benim katkıma gereksinimi yoktu herhalde.” Sevim Belli, *Boşuna mı Çiğnedik? - Anılar*, Belge Yayınları, İstanbul, 1994, s.129.

21 Zübeyir Barutçu, *Tek Parti Döneminde Muhallif Bir Dergi: “Yurt ve Dünya”*, Yayınlanmış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s.4.

22 Yalçın Küçük, “Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt-I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.141.

23 Oran ise, bu hususu şöyle vurgular; “Alman orduları başarı kazandıkça Hükümet sol akımın aksine epey yoğun olarak faaliyet gösteren ve Türk düşünce tarihinde altın devrini yaşamakta olan

açıkça benimsendiği, desteklendiği ve hatta hayli popüler olduğu, aşırı sağcı dergilerin yükseliş ve bahar dönemlerini yaşadıkları²⁴ bir dönemde²⁵, o yıllarda solcu-üniversite olarak nitelendirilen DTCF'de görevli ve 'devlet' tarafından da sol eğilimli²⁶ olarak bilinen Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes gibi akademisyenlerin yanı sıra, Adnan Cemgil, Ruhi Su, Sabahattin Ali²⁷,

sağ akıma müdahalede bulunmamış, aksine en yetkili yöneticiler, Türklük ve milliyetçilik hakkındaki demeçleriyle, bilinçli veya bilinçsiz, Türk faşistlerini cesaretlendirmişlerdir." Baskın Oran, "İç ve Dış Politika Açısından İkinci Dünya Savaşında Türkiye'de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar", A.Ü. SBF Dergisi, C.24, S.3, 1969, s.252. Nitekim sözü edilen demeçlere verilebilecek 'gözde' bir örnek, dönemin Başvekili Saracoğlu'nun 5 Ağustos 1942'de TBMM'de yaptığı konuşmadaki şu çarpıcı sözleridir; "Biz Türküz, Türkçüyüz, ve daima Türkçü kalacağız. (Bravo sesleri, şiddetli alkışlar). Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal [en azından] o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir (Bravo sesleri, alkışlar). Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız. (Bravo sesleri, alkışlar)..." *Aydın Tarihi*, "Vesikalar: Saracoğlu hükümetinin programı", No:105, Ağustos 1942, s.31. Bu demeç ve ifadelerin ayrıntısı için ayrıca bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, Devre: VI, Cilt: 27, (05.08.1942): 24-25. Dolayısıyla, dönemin Başvekili Saracoğlu'nun "Türkçü" söylemlerinin, ülkedeki aşırı sağcı akımların, özellikle 1940'ların ilk yıllarından itibaren eskiye nazaran daha güçlü bir koruma altına alınacağını ve himaye edileceğinin önemli bir göstergesi olduğunu söylemek mümkündür.

- 24 Nitekim bahse konu aşırı sağcı yayınlar ve yayıncıları, devlet katlarından gördükleri müsamaha, teşvik ve manevi desteğin yanında, Alman dostları tarafından maddi olarak da desteklenmişlerdir. Örneğin, "1944 Irkçılık-Turancılık Davası"nın Sıkıyönetim Savcısı Kâzım Alöç'ün de bu konuda verdiği bilgilere göre, *Gök-Börü* dergisine "meçhul kaynaklar"dan para geldiği Reha Oğuz Türkkan tarafından söylenmiştir ve öte yandan, dönemin aşırı sağcı yayınlarının yazarlarının Alman Sefareti mensuplarıyla "sıkı temasları" bulunmaktadır. Kâzım Alöç, "İfşa Ediyorum: Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık", Rasih Nuri İleri (Der.), *Kırkl Yıllar 5*, TÜSTAV Yayını, İstanbul, 2006, ss.189, 192.
- 25 Devletin psikolojik desteğiyle, Hitler Almanya'sına duyulan sevgi, özlem ve faşizan beklentilerdeki artışa da bağlı olarak, özellikle 1939 yılından itibaren aşırı sağcı-Türkçü dergilerde büyük bir patlama yaşandığı görülmektedir. Bu dönemin öne çıkan ve bazıları 1980-90'lara, hatta günümüze kadar yayın hayatına devam eden sağ eğilimli dergiler arasında, 1911 yılında yayın hayatına başladığı için en eski olarak nitelenebilecek, Türk Ocaklı aydınların ağırlıkta olduğu ve Hasan Ferit Cansever tarafından çıkarılan *Türk Yurdu* dergisi, Nihal Atsız'ın çıkardığı ve 1944'de hükümetçe kapatılacak olan *Orhun* dergisi, daha çok gençlere yönelen ve dönemin genç Türkçülerinden Reha Oğuz Türkkan tarafından çıkarılan *Ergenekon* ve *Bozkurt-I* dergileri, Orhan Seyfi Orhon tarafından çıkarılan edebiyat ağırlıklı *Çınaraltı* dergisi, 1938 sonrası yurtdışından dönen Rıza Nur tarafından çıkarılan *Tanrıdağı* dergisi ve bunlara ilaveten *Çığır*, *Türklük*, *Kopuz-I*, *Millet*, *Türk Amacı*, *Doğu*, *Gökbörü* gibi dergileri saymak mümkündür. Ayrıntı için bkz. Necmeddin Sefercioğlu, *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayını, Ankara, 2008. Yine dönemin DTCF öğretim üyelerinden bazılarının, aşırı sağcı bu nevi dergilerden *Türk Yurdu*, *Millet* (1942), *Çınaraltı*, *Bozkurt*, *Gökbörü*, *Kopuz*'da makaleler yayımladıkları görülmektedir. Şerafettin Turan, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Türkiye'nin Bilim, Eğitim ve Kültürel Yaşamındaki Yeri", Kıymet Giray ve Hakan Kaderoğlu (Yay.Haz.), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003, s.224.
- 26 Oran'a göre, II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de sol akımın az sayıda aydının oluşturduğu iki çevreden geliştiği görülmektedir. Bunlardan ilki olan İstanbul çevresi, Serteller'in çıkardığı *Tan* gazetesi etrafında toplanan sol görüşlü kişilerden oluşmaktadır. İkinci çevre ise, sol ideoloji ve bilim açısından İstanbul çevresine göre daha gelişkin ve önemli konumda olan Ankara çevresidir. Bu çevreyi oluşturan kişilerden ise, *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar* dergilerinin bünyelerinde toplandıkları görülmektedir. Oran, a.g.m., s.260-263.
- 27 Pertev Naili Boratav'ın eşi olan Hayrünisa Boratav gibi Sabahattin Ali de, o dönemde

Nusret Hızır ve diğerlerinin bünyesinde yer almasıyla “sol eğilimli” olarak nitelenecek bir dergi çıkarmanın zorluğunu anlamak zor olmasa gerektir. Keza derginin 1944 yılında siyasi ortamın yumuşatılması maksadıyla, *mecburi* olarak faaliyetini durdurmaya zorlanması sonrasında bile, dergi çekirdek kadrosu için işler çok daha fazla zorlaşacaktır. Zira dergi ile dergi kurucuları arasında, o yıllarda yeraltına çekilmiş durumdaki TKP arasında *gizil* ve *illegal* bir ilişki kurulmaya ve olmadık *karalar* çalınmaya çalışılacaktır²⁸.

Bu çerçevede, gerek ağırlıklı olarak DTCF’deki akademisyenlerin öncüllediği ve yazdığı, gerekse ülkedeki her aydını ilgilendirecek türden meseleleri tartışan çeşitli görüşlerin oluşturduğu böyle bir fikir dergisi, çeşitli iç ideolojik çevreler ve dış savaştan güçler arasında denge politikası gütmeye uğraşan, ancak toplum ve onun bilgi alabileceği sözde ‘özgür’ basın²⁹ üzerinde de oldukça baskıcı bir ‘polis rejimi’ kurmuş olan Millî Şeflik rejimi³⁰ sırasında, Ocak 1941 ayı içinde yayın hayatına girmiştir³¹. Toker, o dönemde basına karşı uygulanan baskıları şu ilginç satırlarla aktarmaktadır; “1943 yılında Cumhuriyet gazetesinde çalışmaya başlamıştım. Yazı işleri müdür yardımcısı Ahmet İhsan’dı. Onun arkasındaki dolapta bir dosya kilitli dururdu. Dosya, yasak kararlarının dosyasıydı. Gün geçmezdi ki Birinci Şube’den bir memur gelip bir yasak kararını getirmesin ve dosyayı şişirmesin. Sonradan dosyayı gözden geçirmek fırsatını bulmuşumdur. Neler yoktu ki.

-
- Ankara Musiki Muallim Mektebi (Konservatuvar)’nde ders vermekte olan bir öğretmendir.
- 28 Bu ilişkilendirilmenin dikkat çekici bir boyutu, Mihri Belli’nin anılarından izlenebilir. Bu konuda bkz. Mihri Belli, *İnsanlar Tanıdım: Mihri Belli’nin Anıları*, 4.b., Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2002.
- 29 Nitekim hükümetin savaş boyunca, elindeki bir takım basın kanunları ve tüzüklerini kullanarak denetim altında tuttuğu günlük basın-yayın organları, Mihver’den yana olanlardan, Sovyet yanlısı olanlara kadar hayli geniş bir başyazar kadrosuna sahip olmuştur. Necdet Ekinci, *İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s.212. Bu bağlamda, CHP’nin yayın organı *Ulus* dışında, 1918’de kurulmuş *Akşam* gazetesi tamamen hükümetin politikasına uygun ve destekçi bir roledir. Bu iki gazete dışında, *Cumhuriyet*’in de Mihver yanlısı yazılar yayımladığı göze çarpmaktadır. Nitekim gazete yazarlarından Peyami Safa ve emekli General Erkilet, koyu Nazi Almanyası yanlısı yazılarıyla dikkat çekmektedir. Edward Weisband, 2. *Dünya Savaşında İnönü’nün Dış Politikası*, Çev. Mehmet Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974, s.84. Yine genel yayın müdürü açık biçimde Nazileri destekleyen Ali İhsan Sabis olan *Tasviri Efkâr* gazetesi de Mihver yanlısıdır. Füzuran Husrev Tökin, *Basın Ansiklopedisi*, Kulen Basımevi, İstanbul, 1963, ss.11, 115-117. Bu arada, sol ağırlıklı yayın yapan ve ideolojik konumunu sonuna dek sürdüren ender yayınlardan biri de *Tan* gazetesidir. Tökin, *a.g.e.*, s.114. Ayrıca, hükümetin günlük basın üzerinde yoğun-baskıcı denetimini sürdürürken, o dönem sayıları adeta ‘mantar’ misali artan aşırı sağcı dergilere oldukça müsamahakâr davrandığı görülmektedir. O. Murat Güvenir, *II. Dünya Savaşında Türk Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1991, s.169; Gökhan Atılğan, *Behice Boran-Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, 2.bsk., Yordam Kitap, İstanbul, 2009, s.65.
- 30 Meltem Ağduk Gevrek, “Yurt ve Dünya/1941-1944: 1940’ların “Solunun” Ankara Çevresi”, *Toplum ve Bilim*, S.78, Ankara, 1998, s.256.
- 31 “1940’lı yıllar, gerek ulusal, gerekse uluslararası siyasi konjonktür açısından son derece aksiyoner bir döneme tekabül etmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nın damgasını vurduğu bu dönem, toplumsal, ekonomik ve siyasi yapılanmalara paradoksal bir görünüm kazandırmıştır. Bunlara bir de tek parti döneminin jakobenist söylemi eklenince dönem gerçekten de cadı kazanından farksızdır. Yurt ve Dünya dergisi tam da böyle bir ortamda yayın hayatına başlamıştır.” Barutçu, *a.g.t.*, s.iv.

Hangi haberin kaçınıcı sayfada kaç sütun üzerine hangi puntolu harflerle gösterilmek gerektiğinden, hava durumunun yazılmaması emrine kadar gazeteye gelen emirler arasında bazen nasıl yorumlar yapılması gerektiği de bildiriliyordu." Yine Toker'in, hükümete gazete kapatma yetkisi veren Matbuat Kanunu'nun 50. maddesine ilişkin benzetimi ise; "Orkestra şefinin istemediği bir ses korodan çıktı mı, bu değnek akortsuz sesin kafasına iniyordu." şeklindedir³². Ayrıca dönemin, sağ-muhafazakâr görüş hâkimiyetinin her yere sirayet edip gittikçe güçlendiği, sosyo-politik hayatın iki ana tarafa bölündüğü, II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinin azami hissedildiği, Türk basını üzerinde yoğun baskı ve tehditlerin olduğu dikkat çekici bir dönem olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Dolayısıyla, aslında *Yurt ve Dünya*'nın, Türkiye'de basının çok yoğun bir baskı altına alındığı bu savaş yıllarında çıkması aslında büyük bir cesaret ve başarıdır. Zira bu dönemde çıkacak yazılı bir basın organının çok dikkatli, dengeli ve tarafsız yazılar ve konular işlemesi gerekmektedir ki, başı hükümet ve mahkemeleri ile kolluk güçleriyle başı belaya girmesin; "Bakanlar Kurulu gerekli gördüğü anda dilediği gazeteyi, dilediği sürece kapatacaktır. Bu kararlar kesindir, ne Meclis karışır bunlara, ne de Danıştay. Kararı Basın Genel Müdürlüğü telefonla bildirir gazetelere, o kadar. Gazete kapatılmıştır. Ondan sonra Başbakana mektuplar yazılır, Devlet Başkanının olgunluk gösterip gazeteleri af etmesi istenir. Günün birinde de bu aflar çıkar. Gazetenin patronuna "Gazeteni artık çıkartabilirsin" denir, ve gazete yeniden çıkmaya başlar. Böyledir bu dönemin genel havası."³³ Yine Karaosmanoğlu'nun da vurguladığı gibi; "Bir gazete kapatılıyordu, ama Hitler'i göklere çıkardığı ya da Nazi'liği savunduğu için değil, filân Bakanın aleyhinde bulunduğundan, falan devlet memurunun herhangi bir 'sui-istimal'inden bahsettiğinden dolayı..."³⁴

Bu dönemde, aşırı sağcı kesimlerle mücadele içindeki *Tan*'da yazan Sabiha Sertel ise, dönemin hassasiyetlerini şöyle aktarmaktadır; "21 Haziran 1941'de "Sıkıyönetim" tekrar uzatıldı. Basın, daha sıkı bir baskı altına alındı. Basın Yayın Genel Müdürlüğü, her yeni meselenin nasıl yorumlanacağı hakkında gazetelere bilgi veriyor, bunun dışına çıkan gazeteler kapatılıyordu. Faşist İtalya'nın ceza kanunundan maddeler tercüme edilip kanunlaştırılıyor, Alman polis kanunu kopya ediliyordu. Sollara, komünistlere karşı olan polis baskısı artırılıyor, en önemsiz sebeplerle tevkipler yapılıyordu. Anti-demokratik kanunların çıkarılması, anayasanın rafa konması en kuvvetli şekilde bu devrede başlamıştı. Atatürk zamanındaki hürriyetsizliği arar olmuştuk İnönü, tek parti, tek şef sistemini bütün şiddetiyle yürürlüğe geçirmişti. Yazı yazmak güçleşmişti. Sosyal konulara dokunamazdım. Dış politika konularını konuşamazdım. "Tan"da yazdığım yazılarda faşizmin niteliğini açıklamaya devam ettim. Bu yazılar ırkçı dergiler tarafından tekrar hücumu uğradı. İrkçılık propagandaları halk arasında da hoş karşılanılmıyordu. Bunların savundukları "Bir Türk'ün yedi göbeğine kadar Türk

32 Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970, ss.24, 32.

33 Hıfzı Topuz, *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s.162.

34 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, s.169.

kanı taşıması" iddiası, yalnız ilericileri, solları, değil, sağduyusu olan herkesi tedirgin ediyordu. "Tan"daki yazılar geniş kitleler tarafından memnurlukla karşılandı. Fakat faşistlerin polise verdiği jurnaller etkisini göstermişti. Polis arkandan ayrılmıyordu."³⁵

2. 1940'lı Yılların "Sol" Muhalif³⁶ Dergisi Yurt ve Dünya (1941-1944)³⁷ ile Niyazi Berkes Birlikteliği

1940'ların Türkiye'si, bu anlamda, gerek siyasal, gerek toplumsal ve gerekse basın-yayın alanındaki hareketliliğiyle oldukça önem göstermektedir. Bu yıllarda özellikle düşünce dünyasında ve üniversitelerde yaşanan fikir ve ideolojik ayrışmalar³⁸ ve çatışmalar, dönemin düşün ortamından beslenen çok sayıda sağ, ama çok az sayıda sol eğilimli dergilerine de³⁹ yansımaktadır. Kıray'ın da dönemin dergileri etrafındaki bu çatışma ortamını aktardığı gibi; "Evet, dergilere yansırdu bu [çatışma]. Bizim hocaların çıkarmaya başladığı Yurt ve Dünya ve Adımlar var. Yurt ve Dünya'da ve Adımlar'da da hiç Marksizm'in müdafaaası, Rusya'nın şımartılması falan diye bir şey yoktur. Yine aynı tertip münakaşa, daha popüler seviyede, fikirler nasıl oluyor diye şeyler. Behice Hanım'ın veya Niyazi Bey'in bir gün bile derste "Adımlar okuyun" dediğini hatırlamıyorum. Biz gider kendimiz alırdık onları. Bunu kimseye anlatamazsınız, kendim yaşadığım için çok iyi biliyorum bunu... Böylece ikiye bölünmüş bir şehir; ikiye bölünmüş bir dünya."⁴⁰

Bu nedenledir ki, II. Dünya Savaşı'na karşı geliştirilen denge politikaları, Millî Şef döneminin baskıcı koşulları, komünizm-faşizm ve köy-köycülük tartışmaları, "Köy Enstitüleri", "Dergi Rönesansı", sosyoloji çalışmaları⁴¹,

35 Sabiha Sertel, *Roman Gibi (Anılar)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978, s.215-216.

36 Derginin muhalifliğinin, dönemin baskıcı ve bunaltıcı tek parti rejimi koşullarından dolayı, Millî Şef yönetimine karşı olmamakla birlikte, konulara ve sorunlara bakış açıları itibarıyla olduğunu söylemek mümkündür. Zaten dört yıl süreyle kapatılmadan yayınıni sürdürmesinin bir yorumu da bu şekilde olabilir. Barutçu, *a.g.t.*, s.1-2.

37 *Yurt ve Dünya* dergisi üzerine kapsamlı ve yetkin bir lisansüstü tezi olarak bkz. Meltem Ağduk Gevrek, *Yurt ve Dünya (1941-1944)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.

38 "Fakültekteki öğretim üyelerinin iki zıt fikre bölündüklerini ilk zamanlardan beri gözlemliyordum. Almanya'da okuyanların büyük çoğunluğu Nazi fikirlerini benimsemişlerdi. Demokrasinin hakim olduğu ABD gibi ülkelerden gelen bizim gibiler ise o tür fikirlerin karşısında idiler. Yani sağcılarla solcular ayrılmışlardı. Sağcılar ırk ayrımına ve Nazilere inanıyorlardı; solcular ise karşıt fikirlere sahiptiler. Bizi idare edenler genelde Almanya'nın zaferini istiyor; solculara "komonist" gözüyle bakıyorlardı." Esenel, *a.g.e.*, ss.6-7.

39 Darendelioglu'nun, *Türkiye'de Komünist Hareketleri* başlıklı kitabının "1925-1950 Arası Solcu ve Komünist Organları" başlıklı bölümünde, bu dönemde yayınlanmakta olan sol eğilimli dergiler olarak; *Yurt ve Dünya*, *Adımlar*, *Yürüyüş*, *Yeni Dünya*, *Görüşler*, *Gün*, *Yığın*, *Dost*, *Gerçek*, *Hür Gençlik*, *Sendika*, *Söz*, *Makro Paşa*, *Hür*, *Zincirli Hürriyet* ve *Başdan* sayılmaktadır. Ayrıntı için bkz. İlhan Darendelioglu, "1925-1950 Arası Solcu ve Komünist Organları", *Türkiye'de Komünist Hareketleri*, 5.b., Toker Yayınları, İstanbul, 1979, ss.320-339.

40 Akt. Atacan, vd., *a.g.e.*, s.63.

41 "1940'lı yıllarda İnsan Dergisi ile Hilmi Ziya Ülken; Yurt ve Dünya Dergisi ile Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Berkes; Adımlar Dergisi ile Behice Boran sosyoloji adına hem alan ve hem de teorik araştırmalar yaparak sosyolojinin gündemini belirlemiş, önemli konuları tartışmaya açmışlardır." H. Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Kitabevi

solun anti-faşist söylemi ve daha birçok husus söz konusu dönemi önemli kılmaktadır⁴². Niyazi Berkes, 1940'dan itibaren bazı Ankara köylerinde yaptığı ve 1942'de yayımladığı sosyoloji incelemelerinin daha öncesinde, bu konudaki ilk deneyimini Nafi Atuf Kansu'nun desteğiyle Ankara Halkevi kütüphanesi sorumlusu olduğu yıllarda yaşamıştır. Nitekim Kansu'nun o günlerde kendisine karşı gösterdiği olumlu tutumdan cesaretle, en aşağı bir hafta, mümkünse bir ay kalmalı bir "köy incelemesi" yapmak isteğini belirtir. Bu teklif, Kansu gibi bir eğitimciyi hayli memnun eder ve destek görür. Seçilen köyler, Ankara-Kayaş yakınlarındaki Kutludüğün ve Bayındır köyleridir. Gazi Terbiye Enstitüsü'nden küçük bir öğrenci grubu da Niyazi Berkes's katılır ve hep birlikte orada kalırlar. Öğrenci grubu içinde, sonradan Beşikdüzü Köy Enstitüsü'nü müdürlüğünü yapacak olan Hürrem Arman da bulunmaktadır. Köye çok zor yol şartlarında güç-bela ulaşılır. Halkevi'ndeki Köycüler için bu iş bir günlük bir eğlencedir ve köylünün "efendileri" köyü gezmek istedilerse de, gördükleri pislik, hayvan leşleri kokusu karşısında bu köy gezisinin bir tadı olmadığını anlayarak otobüse dolup, hemen Ankara'ya dönerler. Sonuçta Niyazi Berkes, bu köy çalışması tecrübesinde kazanımlarını şöyle tanımlar; *"En büyük kazancım bu ilk tanıma ile köylünün, ülkemizin en akıllı başında insanı olduğunu öğrenmem oldu. Kent halkımızın birçoğunu, tarihimizin gelişi çıkarıcı, okumuşlarımızın birçoğunu da yalancı yapmıştır. Bu iki hastalıktan temiz kalmış halkın çoğu, köylü diye aşağı gördüğünüz bu halktı. Türk köylüsü (her ulusun köylüsü belki) gerici değildir. "Ben değişmek istemem, ileriye gitmek günahtır" diyen köylü yoktur. Bunu söyleyenlerdir asıl gerici ve yalancı olanlar."*⁴³

Niyazi Berkes'in, *Yurt ve Dünya*'nın doğmasında, hikâyesi geçmişte saklı önemli bir öncül rolünün olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu öncül rol, derginin yayınlanmasında yine aktif fikrî rol oynayan Behice Boran, Adnan Cemgil, Pertev Naili Boratav gibi güçlü entelektüellerin mevcudiyeti ile pek fark edilememektedir. Yine de Niyazi Berkes'in zihninde *Yurt ve Dünya* benzeri bir fikir ve kültür dergisi yayımlama fikri, gerçekte daha 1930'larda, ABD'deki eğitim yıllarında oluşmuştur. Dolayısıyla, 1940 Ocak ayında yayıma başlayacak *Yurt ve Dünya*'nın doğumunda, Berkes'in geçmişteki bu düşünsel ilhamlarının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Berkes'in dergi yayımlama konusundaki fikrî kararlılığını, Mihri Belli'nin anılarından da yakalamak mümkündür; *"Daha Chicago'dayken onunla [Niyazi Berkes'le] sözleşmiştik. Yurda döndüğümüzde birlikte çalışacaktık. Ben bu "birlikte çalışmak"tan bir örgüt çatısı altında omuz omuza mücadele etmeyi anlıyordum... Sonraki gelişmeler Berkes'in bu konudaki tutumunun benimkinden değişik olduğunu gösterdi. Yurda dönüştikten kısa bir*

Yayımları, İstanbul, 2010, ss.115-116.

42 *"Derginin yayımlandığı yıllar, Tek adamın ölümünden sonra Millî Şef iktidarı, İkinci Dünya Savaşı, savaşın gidişatına göre belirlenen dış politika, tek partinin zamanını doldurmasıyla ortaya çıkan muhalefet, ırkçı-turanlıların tüm ülkede terör estirmeleri, çok partili hayata geçiş sancularıyla Türkiye'nin bugün bile etkilerini taşıdığı birçok olayın keşiştiği bir dönem olmuştur."* Ağduk Gevrek, a.g.m., s.255.

43 Berkes, *Unutulan Yıllar*, ss.89-91, 93.

zaman sonra Ankara'da buluştuk. O bir yıl önce gelmişti. Bir ilerici aydınlar çevresi olduğundan bahsetti... İleride bir dergi çıkarmayı da düşünüyorlarmış."⁴⁴

Bu meyanda, 1940'lı yıllarda Ankara'da bir avuç sol eğilimli entelektüelin oluşturduğu ve zayıf da olsa dönemin aşırı sağcı oluşumlarına karşı bir ses yaratmaya çalışan⁴⁵ bir çevrenin yarattığı, önceleri aylık, sonra onbeş günlük çıkan *Yurt ve Dünya* dergisi, böylesi bir ortamda 1941 yılının Sonkânun (Ocak) ayındaki birinci sayısıyla Ankara'da yayın hayatına doğmuştur⁴⁶.

Ancak derginin, ilk başta düşünüldüğünün aksine, İstanbul yerine, neden Ankara'da yayımlandığının hikâyesini, dönemin 'illegal' TKP Merkez Komitesi üyesi Mihri Belli'nin anularından ayrıntıyla izlemek mümkündür. Nitekim Belli, yurda döndükten sonra ABD'den tanıdığı Berkes'le Ankara'daki görüşmesinde, onların oluşturduğu entelektüel grubu öğrenir ve buna ilişkin yorumu şudur;

44 Belli, a.g.e., s.195. Ayrıca bkz. Koray Düzgören (Yay.Haz.), "Türkiye Sınırında Savaş Rüzgârları (Mihri Belli'nin Anıları-5)", *Milliyet*, 24 Haziran 1989, s.11. Görüldüğü gibi, Berkes'le Chicago'da görüştüğü zamanlarda Belli'nin, ilerde Türkiye'de gerçekleştirmek üzere aklında olan şey, düşünsel faaliyetlerden ziyade, inandığı dava paralelinde, dernek, parti vb. daha aksiyoner eylem ve girişimlerde bulunmaktır. Hâlbuki Berkes, örgütlü çalışma ve mücadeleyi gayet iyi bildiği halde, bu tür parti kurma, parti veya dernek üyeliği gibi konulara, değil ABD'den, daha önce gördüğümüz gibi, daha Ankara Halkevi günlerinden beri isteksiz ve uzaktır. Bilakis Berkes, birlikte çalışmak görüşünden, bir fikir ve kültür camiası oluşumunu, bunun da mümkünse fikri bir dergi bünyesindeki birlikteliğe evrilmesini anlamaktadır. Aslında Chicago günlerinde Belli de, Berkes'in bu isteksizliğini biraz farketmiştir; "Mississippi'de zenciler arasında çalışmaları kendisine anlatmıştım. Niyazi Berkes de, eşi de takdirle karşılaşmışlardı. Onların Amerika'da parti çevrelerinden uzak kalmasının, yabancılık oldukları bir toplumda önlere dikilen engelleri aşamaması olmalarından ileri geldiğini sanıyordum. Yoksa örgütlü çalışmanın önemini kavramamış olamazlardı. Sonraki gelişmeler Berkes'in bu konudaki tutumunun benimkinden değişik olduğunu gösterdi." Belli, a.g.e., s.195.

45 Ağduk Gevrek, a.g.m., s.256. Ağduk Gevrek'in bu yorumuna karşılık, Ersel, *Yurt ve Dünya* için, yayımlandığı dönemde sayıları giderek artan milliyetçi dergilerin ırkçı görüşlerine en sert tepki gösteren dergilerin başında geldiğini vurgulamakta ve devamında derginin, ırk sözcüğünün yalnızca biyolojik bir anlam taşıdığı, saf ırk olamayacağı, uygarlık yaratmayla ırk arasında ilişki kurulamayacağı ve ırk üstünlüğü kuramının Avrupa'nın emperyalist amaçlarına hizmet eden bir kılıf olmaktan öte bir anlam taşımadığı şeklinde görüşleri savunduğunu belirtmektedir. Hasan Ersel, Ahmet Kuyuş, Ahmet Oktay ve Mete Tunçay (Yay.Kur), "İlerici bir dergi: *Yurt ve Dünya*", *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000*, Cilt-2, 1941-1960, 4.b., YKY, İstanbul, 2003, s.9. Nitekim *Yurt ve Dünya*, 1944'te kapanıncaya dek, ırkçılık karşıtı tutumuyla olduğu kadar, kırsal kesimle ilgili toplumbilim araştırmalarına yer vermesi ve gerçekçi sanat anlayışıyla da, dönemin düşünce yaşamında etkin bir rol oynamıştır.

46 "1941 Senesine girerken yeni bir mecmuanın da neşriyat âlemine doğduğunu gördük (1). (Dip Not (1) *Yurt ve Dünya*. Aylık fikir mecmuası, Ankara'da çıkar, her kitapçıda ve bayide bulunur, nüshası 15 kuruştur.). **Yurd ve Dünya** adını taşıyan bu yeni mecmuanın baş yazısında gayesi şöyle ifade edilmiştir: "Maksadımız, sadece yurd ve dünyada olup bitenleri okuyucularımıza bildirmek değildir. Daha ziyade yurd ile dünyanın münasebeti üzerinde durmak istiyoruz. Yurd ile dünya arasında, cüz' ile küll arasındaki münasebet vardır. Bu münasebet karşılıklı tesirler ve bağılıklardan mürekkeptir."... **Yurd ve Dünya**'yı, mecmuamızda bir kaçının kıymetli yazılarını gördüğümüz bir genç ilim müntesipleri zümresi çıkarmaktadır; bu ilk sayıda **Niyazi Berkes'in Namık Kemal'in Islahatçılığı** başlıklı bir yazısı vardır." Hasan Refik Ertuğ, "Bibliyografya: *Yurd ve Dünya*", *Aylık Siyasî İlimler (Mülkiye)*, S.118, Ocak 1941, s.520. [Vurgular Ertuğ'a aittir]

"1880'ler Rusyası'nda, işçi sınıfı henüz tarih sahnesinde yerini almamışken, yer yer oluşan Marksist krujok'lar (aydın grupları) gibi bir şey. Bu kıyaslamayı Niyazi'ye de yaptım. "XX. Yüzyılın ortalarındayız. Dünyada Ekim Devrimi oldu. Bir Komintern var. Türkiye'de bir işçi sınıfı, bir illegal parti var. Onunla ilişki kurmayı hiç düşünmediniz mi?" dedim. "Valla Şefik Hüsnü diye bir adamdan söz ediyorlar, onunla ilişki kurmayı düşünmüyoruz" dedi... 1940 güzünde Ankara'daki aydın arkadaşların bir dergi çıkarma yolundaki tartışmaları bir sonuca varmıştı... Çalışmalara ben de katılacaktım. Dergi İstanbul'da yayımlanacaktı... Dergi İstanbul'da çıkacağına göre, suyun başında ben olacaktım. Ankara'dan gelen arkadaş [Niyazi Berkes] toplanan parayı bana teslim etti. Arkadaş ikinci askerliğini yapmaktaydı... Bir tatil günü Niyazi'yle Babîlî'de buluştuk."⁴⁷

Bu görüşmede, Berkes, birliğinin katıldığı askeri tatbikattan kaçıp çadırda kitap okuduğunu anlatır ve bu durum, Belli'nin hiç hoşuna gitmez ve özetle, 19. yy. anti-militarizm ruhunun tarihe karıştığı, 20. yy.da askerliğe, yurt savunmasına en büyük önemi verenlerin sosyalist ülkeler olduğu, dolayısıyla Berkes'in, bu tutumuyla, sonu tecrit edilmeye varabilecek büyük bir hata işlediği şeklinde görüşlerini içeren küçük bir nutukla, deyim yerindeyse askerlikte üstün hatalı astını sertçe uyarması misali, Berkes'i, askeri jargonla, bir güzel "fırçalar". Ve Belli yine aktarmaya devam eder; "Niyazi bu konuşmamızı Ankara'daki aydın arkadaşlara iletiyor. Özetle şöyle diyor: "Mihri'yle buluştuk. Tam bir militarist hava içinde. Üniformayı bedenine uydurmuş... Prusya ordusu subaylarına benziyor. Üstelik bizim dışımızdaki bazı çevrelerle ilişkisi olduğunu sanıyorum. Dergiyi İstanbul'da çıkarmasak iyi olur... Sonunda Yurt ve Dünya Ankara'ya alındı."⁴⁸

Görüldüğü gibi, temel amaçları "temkinli" bir çizgide, fikir, araştırma ve kültür konularıyla uğraşmak ve yazmak olan Berkes ve *Yurt ve Dünya* çevresi, Belli'nin dergi konusuna yaklaşımından ürkmüştür. Zira Belli'yle görüşen Berkes, kendisi gibi sol görüşlü Belli'nin, o dönemde illegal yeraltı yapısındaki TKP aracılığıyla yurtiçi ve dışındaki farklı çevrelerle ilişkisi olduğunu, bunun da derginin yayımını tehlikeye sokabilecek nitelikte riskler içerdiğini görerek, derginin, İstanbul'da Belli'nin kontrolünde çıkmasının hiç de uygun olmayacağını görmüştür. Sonuçta Niyazi Berkes'in, Belli'nin, hem askerliğe önem veren yaklaşımından rahatsız olup, hem de kendileri dışında "riskli başka bir takım çevrelerle de ilişkisi olduğu" düşüncesiyle, İstanbul'da Belli'nin kontrolünde bir dergi çıkarmak yerine, bu dergiyi Ankara'da yayımlamayı daha uygun gördüğünü söylemek mümkündür⁴⁹.

Dolayısıyla, ilk bakışta benzer görünen iki tarafın da buraya kadar belirttiğimiz bazı şahsi ve fikri ayırıcı özelliklerinden dolayı, birbirinden farklı bu iki ayrı ucun birleşmesi mümkün olmayacak, sonuçta herkes kendi yoluna gidecektir. Nitekim derginin çıkmasından sonra, talep üzerine dergiye

47 Belli, *a.g.e.*, ss.195-196.

48 Belli, *a.g.e.*, ss.200-201.

49 Batur ve Aslıtürk, *a.g.m.*, s.52.

gönderdiği yazısının yarısının yayımlanıp, burjuva devriminden söz eden tarihsel analiz kısmını sakıncalı bulunup konmaması karşısında Belli'nin tepkisi şöyle olacaktır; "XIII. Yüzyılda olmuş bir burjuva devriminden bile söz edilemeyecekse, dergi çıkarmanın anlamı neydi? Yurt ve Dünya beni düş kırıklığına uğratmıştı." Ancak sonra da, bir öz-eleştiri ekleyecektir; "Yurt ve Dünya'cuların dergiyi İstanbul'da çıkarmaktan vazgeçip aramıza mesafe koymalarını bir bakıma anlayışla karşılamak gerekir. Suyun başında ben olsaydım, pek olasıdır ki derginin ömrü çok daha kısa olurdu. Dergi, Yeni Edebiyat yazarlarına açık olacaktı; Nâzım Hikmet'lere, Hasan İzzettin Dinamo'lara. Yeni Edebiyat'çılar, Suat Derviş ve arkadaşları, o sıra dergide komünizm propagandası yaptıkları suçlamasıyla sıkıyönetim mahkemesinde yargılanmaktaydı. Dergi kapatılmak üzereydi... Evet Yurt ve Dünya'cular çekingenliklerinde pek haksız sayılmazlardı."⁵⁰ Sonuçta Ankara'da yayımlanan ve bilimsel yazıların yanı sıra faşizme karşı çıkan yazılara da yer verilen derginin İstanbul'daki dağıtımını, Müeyyet ve Can Boratav yapmıştır⁵¹.

Behice Boran'ın imtiyaz sahipliği ve umumi neşriyat müdürlüğünde⁵² yayın hayatına başlayan ve dönemin düşün ve bilim yaşamına yepyeni bir soluk getiren *Yurt ve Dünya*⁵³, Niyazi Berkes ve arkadaşlarının⁵⁴ sosyolojik bir yaklaşımla, birbirlerini etkileyen ve birbirleriyle devamlı etkileşim halinde bulunan yurt ve dünya münasebetlerini ve bu ilişkilerden doğan meseleleri ele almak ve irdelemek üzere yazılar yazdıkları bir düşün ortamı oluşturmuştur. Ele aldığı konular genel olarak değerlendirildiğinde, *Yurt ve Dünya* mecmuasının ağırlıklı olarak ırkçılık ve faşizm karşıtlığı, kapitalizm eleştirisi, makineleşme yoluyla köy nüfusunun azaltılarak sanayiye aktarılması, Kemalizm'in kazanımlarına sahip çıkılması, bilimin bağımsızlığının savunulması gibi düşüncelere yer veren bir dergi olduğu görülmektedir⁵⁵. Korku Boratav'ın

50 Belli, *a.g.e.*, ss.201-203.

51 Ferruh Yazıcı, "Yakın tarihin Boratav sayfaları", *Milliyet Gazete Pazar*, 05 Nisan 1998, s.9.

52 "YENİ ÇIKANLAR: YURT VE DÜNYA: Ankara'da aylık olarak intişara başlayan bu fikir mecmuasının ilk nüshası *Sonkânun* [Ocak] 1941 ayı içinde çıkmıştır... İmtiyaz Sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Dr. Behice S. Boran'dır. Ankara Alâeddin Kırıl matbaasında basılmakta ve 15 kuruşa satılmaktadır." *Ayın Tarihi*, "2 nci Kânun 1941 Ayı İçinde Yeni Çıkan, Kapanan ve Kapatılan Gazete ve Mecmualar", No: 86, Ocak 1941, s.318.

53 Dergi, dönemin Maarif Vekaleti'nce de, yayımlandığı her yıl -1944 yılı hariç- satın alınarak, vekalet (bakanlık) bağlısı ilgili kurum ve kuruluşlara dağıtımı yapılmıştır. "Hasan-Âli Yücel-Kenan Öner Davası" kapsamında, 3 Haziran 1947 tarihli *Vakit* gazetesinde yer alan habere göre, Mahkeme'nin talebi üzerine, MEB'in Adalet Bakanlığı aracılığıyla Mahkeme'ye gönderdiği raporda bu konudaki bilgi şöyledir; "2- "Yurd ve Dünya" mecmuasından diğerleri gibi 1940 da beşyüz seksenbeş, 1941 de altıyüz, 1942 ve 1943 de dokuz yüz lira bedelinde muayyen miktarda satın alınmıştır. Bedel artışı abone miktarının çoğalmasından değil, her yıl mecmua fiyatının artmasındandır." *Vakit*, "Millî Eğitim Bakanlığının mahkemenin suallerine cevapları", 03 Haziran 1947, ss.1, 5.

54 Önemli yazar ve düşün insanlarının yer aldığı dergi, Ankara solunun çevresini oluşturmuş; esasta Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Esenel (Berkes), Muzaffer Şerif Başoğlu ve Adnan Cemgil gibi zamanın DTCF hoca ve entelektüellerinin düşünceleriyle şekillenen bir dergi niteliğinde çıkmıştır. Ancak çekirdek kadro, Boratav, Berkes'ler ve Cemgil'dir.

55 Hasan Dinçer, *Niyazi Berkes'e Göre Kemalizm ve Çağdaşlaşma*. Yayınlanmamış doktora tezi,

tespitiyle ise; "Yurt ve Dünya'nın ana çizgisini... hümanist, ırkçılığa ve Nazi sempatanlığına (politik anlamda cephe almamakla beraber) karşı; dünya görüşleri çeşitli dozlarda sola açık, solu aynı zamanda demokratik bir perspektifle dünyaya bakma anlamında gören ve Nazizmin ve faşizmin dünyaya hakim olma projesine fikir planında karşı çıkan bir çizgiydi."⁵⁶ Yine Yurt ve Dünya'nın çizgisi hakkında Vedat Türkali'nin görüşü ise şöyledir; "Asıl önemlisi Ankara'da, Dil-Tarih Fakültesi'nde kimi öğretmenlerin yarattığı ilerici ortamdı. Asaflar'ın da içinde bulunduğu açık açık sol öğrenci çevresine bakınca İstanbul Edebiyat Fakültesi'ndeki bağnaz öğrenci sürüsünü karabasan gibi anımsamaya başlamıştım. Hasan-Âli Yücel, Milli Eğitim Bakanı'ydı. Öğretim görevlileri Niyazi Berkes, Mediha Berkes, Pertev Boratav, fakülte dışından Adnan Cemgil gibi sol aydınlar, yayınladıkları ileri Kemalist çizgide örtülü Marksist Yurt ve Dünya dergisi çevresinde toplanmışlardı. Muzaffer Şerif Başoğlu, Behice Boran da onlarla birlikteyken anlaşmazlığa düşerek ayrılıp ADIMLAR diye başka bir dergi çıkarmanın peşindeydiler. Muzaffer Şerif'le Behice Boran daha Marksist militan tavır içindeydiler."⁵⁷

21. sayısına kadar sahibi ve yayın müdürü olarak Behice Boran'ın görüldüğü dergi⁵⁸, gerçekten adına uygun olarak sadece Türkiye'nin değil Fransa, İtalya, Çin, Rusya, Hindistan, Meksika gibi ülkelerin tarihi ve güncel sosyo-politik sorunlarına dair yazı ve çevirilere de yer vermektedir. Konular itibariyle bakıldığında da, dergide Ziya Gökalp⁵⁹, Namık Kemal⁶⁰ ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın edebi-tarihi-fikri kişiliklerinden, köy sosyolojisine dair orijinal çalışmalara, psikolojiden ve Darwin'den Türk ve dünya sinemasına, İrlanda tiyatrosu, Beethoven ve İtalyan anti-faşist edebiyatından Türk edebiyatına⁶¹ ve savaş dönemi vurgunculuklarına kadar geniş bir ufuk kendisini hissettirmektedir. Derginin yazar kadrosu da bir hayli zengindir. Nitekim anılan DTCF akademisyenlerinin yanı sıra, -genelde sol görüşlü- Melih Cevdet Anday, Cemil Meriç, Orhan Kemal, Hüseyin Avni Şanda, Muvaffak Şeref, Muzaffer Şenyürek, Asaf Karadayı, Hayrünnisa Boratav, Nazife Cemgil, Enver Berkes, Kemal Bilbaşar, Sami N. Özerdim gibi yazar, edebiyatçı, araştırmacı, sanatçı

A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2012, s.193.

56 Akt. Ayfer Dost, "Korkut Boratav ile Söyleşi: 1947-48 Dil-Tarih'teki Tasfiye Üzerine", *Toplumsal Tarih*, S.162, İstanbul, Haziran 2007, s.37.

57 Vedat Türkali, *Komünist*, Gendaş Kültür, İstanbul, 2001, s.73.

58 Kayalı'nın yorumuyla; "Behice Boran'ın ilk yirmi sayısında damgasını taşıyan ve Muzaffer Şerif'in ilgisinin pek değil, hiç olmadığı Yurt ve Dünya dergisinin sonraki sayılarını Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav biçimlendirmiştir." Kurtuluş Kayalı, "Hilmi Ziya Ülken, Dil-Tarih Hocaları ve 1948 Tasfiyesi", *Tarih ve Toplum*, C.11, S.63, İstanbul, Mart 1989, s.51.

59 Niyazi Berkes'in, Ziya Gökalp'le ilgili makalesi için bkz. Niyazi Berkes, "Ziya Gökalp'in Sosyolojisi", *Yurt ve Dünya*, C.2, S.11, Ankara, Kasım 1941, ss.277-292.

60 Niyazi Berkes'in, daha derginin ilk sayısında Namık Kemal ile ilgili yazdığı bir makale için bkz. Niyazi Berkes, "Namık Kemal'in İslâhatçılığı", *Yurt ve Dünya*, C.1, S.1, Ankara, Ocak 1941, ss.13-17.

61 Örneğin Moran'a göre, 1940'larda Niyazi Berkes ve Behice Boran'ın edebiyat konuları üzerinde düşünmeye ve yazmaya yönelmelerinin ana sebebi, edebiyattaki sosyolojik damarı ve tahlil gelişkinliğini görmeleridir. Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-I: Ahmet Mithat'tan A.H.Tanpınar'a*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.21.

ve fikir insanlarının da yazı veya tercümeleleriyle zaman zaman *Yurt ve Dünya* sayfalarında yer aldıkları görülmektedir.

Yurt ve Dünya'da 21. sayıdan itibaren ise, Behice Boran'ın dergiden ayrıldığı⁶²; derginin imtiyaz sahipliğinin Pertev Naili Boratav'a geçtiği, neşriyat müdürünün ise Adnan Cemgil olduğu görülmektedir. Bu ayrılık için siyasi duruş⁶³ ve görüş farklılığı⁶⁴, eleştiri dozunda anlaşmazlık, kişisel çekişme gibi pek çok açıklama yapılmıştır. Bu konuda aktarımda bulunanlardan biri olan Mihri Belli, bu ayrılığı, öncesi ve sonrası yansımalarıyla birlikte şu şekilde yorumlamaktadır; “Önceleri bu aydın grubu içinde ön planda görünen Berkes ile Adnan Cemgil'di. Dergide daha çok onların yazıları ilgi uyandırıyor. Özellikle Cemgil'inkiler. Canlı bir yazı stili vardı. Muzaffer Şerif'in *Yurt ve Dünya*'ya katkısı pek olmadı. Daha başından araları açılmıştı. Sonunda Boran da Muzaffer Şerif'e katıldı ve *Adımlar*'ı çıkarmaya başladılar. İki ayrı grup oluşmuştu. Ayrılığın baş nedeni kişisel geçimsizlikti. Bu tatsız bir durumdu. Aynı fakültede öğretim üyesiydiler: Odaları yan yanaydı. Ama selamlaşmaz olmuşlardı. Birbirlerini kötüleyip duruyorlardı. Bu halin çevrede olumsuz etkilerine dair haberler geliyordu bizlere.” Ancak Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat'la *Yurt ve Dünya*'nın bu sıkıntılı halini müzakere eden Belli, küsleri barıştırma işinde görevi üstlenerek, Ankara'ya gidecek ve yaptığı girişimlerin olumlu sonuç vermesi neticesinde, küsler tokalaşıp, barışacaktır. Yine bu toplantıda, iki derginin, TKP'nin arzu ettiği şekilde birleşip tekrar tek bir dergi halinde çıkması genel bir kabul görmeyince, her iki derginin de uyum içinde çıkması kararı alınmıştır⁶⁵. Ancak dikkat çekici olan, Behice Boran'ın sonradan da dergiye yazı verdiği ve kimilerince, “*Berkes ve Boratav'ın tersine Marksisttir*” denilen Başoğlu'nun da dergiye verdiği yalnızca iki yazının ikisinin de bu ayrılıktan sonra çıktığıdır⁶⁶. Zaten Boran'ın⁶⁷ son yazısı da derginin 27. sayısında

62 Behice Boran, 21. sayıda dergiden ayrılarak, Başoğlu ile birlikte sol görüşlü *Adımlar* dergisini çıkarmaya başlar. *Adımlar*, Mayıs 1943'te yayınlanmaya başlamış, *Yurt ve Dünya* ile birlikte Mart 1944'te kapatılana değin 12 sayı çıkmış, ancak bazı nedenlerden ötürü 11 sayısı dağıtılmıştır. Atılgan, a.g.e., s.56. *Adımlar* dergisiyle ilgili ayrıca bkz. Vedat Günyol, *Sanat ve Edebiyat Dergileri*, Alan Yayınları, İstanbul, 1986, s.46. Niyazi Berkes'in, Hilmi Ziya Ülken'in *İnsan* dergisinde -ki Başoğlu, Boran ve Boratav burada yazmıştır- hiç yazmamış olmasına benzer şekilde, Behice Boran'ın da *Adımlar* dergisinde tek bir yazısının yayımlanmadığı ilginç bir ayrıntıdır. Kurtuluş Kayalı, “Hocam Niyazi Berkes'in Ardından”, *Tarih ve Toplum*, C.11, S.62, İstanbul, Şubat 1989, s.7.

63 Belli'nin belirttiğine göre, Muzaffer Şerif ve Behice Boran TKP ile ilişkiler konusunda “daha yürekli” görünmektedir; buna karşın Boratav ve Berkes ise, partiye karşı daha mesafelidir. Belli, a.g.e., s.203.

64 “Boran ve Şerif'in Berkes ve Boratav'a göre daha sol bir çizgiyi savunduklarını, iki dergiye karşılaştırarak söylemek mümkündür.” Batur ve Aslıtürk, a.g.m., s.52.

65 Ayrıntı için bkz. Belli, a.g.e., ss.203-204.

66 Mete Çetik, *Üniversitede Cadı Avı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve P.N. Boratav'ın Müdafası*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, ss.20-21. Konuyla ilgili ayrıntı için ayrıca bkz. *Yurt ve Dünya*, (Ocak 1943), S.25 ve (Şubat-Mart 1943), S.26-27.

67 Hâlbuki içlerinde, ABD'deki eğitiminde tanıştığı ve benimsediği Marksizm nedeniyle, gerçekten Marksist olarak nitelenebilecek olan Behice Boran'dır; “Behice Boran'ın Marksizm ile tanışması böyle bir “tesadüf” vesilesiyle oldu. Buna karşılık “tesadüfen” Marksist olmamıştı.” Atılgan, a.g.e., s.35.

çıkmıştır⁶⁸.

Yurt ve Dünya'da kimin hangi eğilimde olduğuna ilişkin yerinde bir açıklamayı, oğlu Korkut Boratav'ın aktarımıyla, Pertev Naili Boratav'ın bizzat kendisinin şu ifadeleri getirmektedir; "Ben üniversiteden atıldıktan sonra, 80'li yıllarda, bir grup insan üniversiteden tasfiyelerin iki kuşağını bir araya getirmek için Almanya'nın Bielefeld kentinde bir toplnatı düzenlediler. Başkaları da vardı, Mete Tunçay vardı mesela. Bir panelde oturduk konuşuyoruz. Mete Tunçay bir tarihçi de olduğu için, merak olarak bir soru sordu: "Sizin Behice Hanım'la aranızda ideolojik çatışma, fikir ayrılıkları oldu mu?" dedi. Babam da gülererek, "Biz üç ayrı insanдық; elbette hem kişisel özelliklerimizde, hem de dünyaya ve Türkiye'nin sorunlarına bakışımızda farklılıklar olacaktı, bundan daha doğla ne olabilir," dedi. Bu böyleydi. Herkesin meşrebi ayrıdır. Büyük ihtimalle Behice Hanım biraz daha politize idi."⁶⁹

Batur ve Aslıtürk'ün, "Yurt ve Dünya, öncelikle anti-faşist bir dergiydi, ancak pek çok yazıda açıkça Marksist etkiler sezilmekteydi."⁷⁰ şeklindeki nitelendirmesine karşılık, *Yurt ve Dünya* dergisi, anti-faşist ve oldukça kaliteli bir bilim-edebiyat dergisi olmasının yanında, yazarlarınca da Marksist diye nitelenmemektedir⁷¹.

68 Çetik'in, *Yurt ve Dünya*'daki bölünmeyle ilgili yorumları şöyledir; "Adımlar dergisinin 1944 yılında *Yurt ve Dünya*'dan ayrılarak kurulmasının nedenleri de çok belirgin değildir. Bu iki derginin ve onları çıkaranların, bir yanda Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav ve Adnan Cemgil ve diğer yanda Muzaffer Şerif ve Behice Boran'ın aralarında bir anlaşmazlık olduğu açıktır." Mete Çetik, "Muzaffer Şerif Karanlık Odada: Türkiye Yılları", Muzaffer Şerif'e Armağan: Muzaffer Şerif'ten Muzaffer Şerif'e, Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk (Haz.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, ss.45-46. Dergideki bölünmede taraflardan biri olan Boran ise, bu duruma ilişkin şunları aktarmaktadır; "1942 yılı sonlarına doğru *Yurt ve Dünya*'dan ayrılarak Muzaffer Şerif Başoğlu ile 1943 Mayıs'ında "Adımlar" dergisini yayınlamaya başladık. Derginin sahibi ve yazı işleri müdürü yine bendim. Adımlar kanımca daha tutarlı ve belirgin bir ideolojik çizgideydi, en azından öyle olmasına özen gösteriyorduk." Akt. Mumcu, a.g.e., s.34. Yine Çetik'in dikkat çektiği gibi, Boratav'ın, ama özellikle de Berkes'in, Ziya Gökalp'e ve Durkheim'a yaklaşımları çok olumluysen de Hilmi Ziya'nun önemsenmesini de özellikle Berkes ve Adnan Cemgil hafife almaktayken, yıllar sonra Hilmi Ziya Ülken'in, ayrılan tarafların kendisine karşı olan tavırlarının da farklılığına dikkat çektiği görülecektir; "1941'de Ankara'da *Yurt ve Dünya*'yı çıkaranlar İnsan'a hücum ettiler. Çünkü [İ]nsan, insanıyetçi olduğu halde, *Yurt ve Dünya* Marksist ve militan idi. Fakat aynı eğilimde Adımlar'ı çıkaranlar, silah yerine fikir kullandıkları için saldırmadan düşünüyorlardı." Ayrıntı için bkz. Çetik, a.g.m., s.46; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 5.b., Ülken Yayınları, İstanbul, 1998, s.387. Ancak, yine Çetik'e göre; "[D]aha kavgacı oldukları bilinen Behice Boran ve Muzaffer Şerif diğer taraftayken *Yurt ve Dünya*'yı "saldırıyorlardı" diye anmak sadece bir kızgınlığa işaret ediyor. "Marksist" sıfatını da Adnan Cemgil hariç Boratav ve Berkes'in rahatça kabul edecekleri de şüphelidir." Çetik, a.g.m., s.46, dipnot 64.

69 Akt. Dost, a.g.m., s.39.

70 Batur ve Aslıtürk, a.g.m., s.52.

71 Çetik, a.g.e., s.21. Oran'a göre ise, *Yurt ve Dünya* sayfalarında, yine de İstanbul çevresinin yayınlarından daha kuvvetli yazılara rastlanmakla birlikte, bugün anlaşılan ölçü ve nitelikte bir sosyalizm göze çarpmamaktadır. Hatta dergide çıkan çeşitli konulardaki yazılarda, Marks ve Engels gibi bilimsel sosyalizmin kurucularının adına bile rastlanılmamaktadır. Dergide esasta yapılanın, ırkçılığın, kapitalizmin ve kapitalistlerin eleştirisi olduğunu söylemek mümkündür. Oran, a.g.m., s.262. Bu meyanda örneğin, Mediha Esenel (Berkes)'in Aralık 1943 sayısında çıkan ve ırkçılığı yeren "İrk ve Medeniyet" başlıklı, Adnan Cemgil'in 1 Mart 1944 tarihli sayıdaki "Koyu Milliyetçilik Nedir?" başlıklı, Muzaffer Şerif'in "Fikir Hayatımızda Geri Temeyüller" başlıklı, N. Erken'in "Bir milyarderin Ölümü" başlıklı

Nitekim Boran, derginin yayımlandığı dönemde, aralarında Marksizm veya Leninizm değerlendirmeleri yapmadıklarını söylerken, bunun sebebinin şöyle açıklamaktadır; “[D]ergilerde politik yazılar çıkmadığı gibi genel teorik konuları işleyen yazılar da yoktu. Güncel, somut konular üzerinde duruluyordu. Bu konulara yaklaşım, değerlendirmeler üzerinde de hep görüş birliğine varılıyordu. Benim o zamanki bilinç düzeyime göre, Marksist açıdan itiraz edilecek yazılar değildi yayınlananlar. Ben yazılarımda bilinçli olarak konulara Marksist-Leninist açıdan –bu ikisi arasında bir ayırım yapmam, bir bütündür onlar- bakmaya çalıştım. O açıdan bakıyordum, çünkü bu ideolojiyi doğru, yani gerçekliğe ve mantığa uygun buluyordum. Onu ilk öğrendiğim zaman, tamam toplum bu yoldan değiştirilebilir, kalkındırılabilir, dedim.”⁷²

Yine de Niyazi Berkes’in emperyalizm üzerine yazılarının bazen kalıp halinde Lenin’den, kapitalizm üzerine yazılarının ise bazen olduğu gibi *Kapital*’den aktarılmış olduğu görülmektedir. Adnan Cemgil de bazen benzeri tavırlar ortaya koyar⁷³. Bu tür konularda Marksizme sadece bir bilim olarak bakış söz konusu olabilir; ama Marksist olarak nitelemek güç görünse de, derginin yazarlarında anti-kapitalist, sosyalist ve Marksist ilhamın varlığı⁷⁴ açıkça görülmektedir⁷⁵. Dergideki fikriyatın, sonraki dönemlerde birçok ilerici-

yazıları ile Niyazi Berkes’in 1943’de yayımlanan “Modern Ekonominin Tezatlari” başlıklı kapitalizmi eleştiren detaylı yazı dizisi bu türdendir.

72 Akt. Mumcu, *a.g.m.*, ss.35, 38. Hâlbuki Esene’l’in belirttiğine göre; “Yurt ve Dünya Marksist ve sol bir dergiydi. Fakat komünist değildik. Gerçi Marksist olduğumuzu da beyan edemedik. Çünkü çok fazla baskı vardı. Sosyalizme, sola, ileriye açık, Atatürkçü idik.” Ağduk Gevrek, *a.g.m.*, s.263.

73 Ayrıca bu konuda, Muvaffak Şeref’in, derginin 31, 36 ve 37. sayılarındaki yazılarının aydınlatıcı nitelikte olduğu söylenebilir.

74 Fikirlerini Marksist söylem etrafında yansıtan dergide, Atatürk ilke ve devrimlerine de önem verilmektedir. Keza dergi, Atatürk döneminde gerçekleştirilen kültürel değişimleri, gelecek süreçlerde meydana gelecek toplumsal değişmelerin ön koşulu olarak görmektedir. Kurtuluş Kayalı, “Niyazi Berkes’in Tarihsel ve Sosyolojik Çalışmalarının Türk Düşün Yaşamı Üzerindeki Etkileri”, *Argos*, S.6, Ankara, Şubat 1989, s.78.

75 Yine Çetik’e göre; “Mete Tunçay, Boran ve Başoğlu’nu Marksist, Boratav ve Berkes’i anti-kapitalist olarak niteler. Ama Boran ve Başoğlu’nun eserlerinin “Marksist” çalışmalar olmadığını söyler (Mete Tunçay, Bielefeld, video bandı). Sosyoloji disiplinin bile Marksizimle nasıl uyuyabileceği açıklanması gereken bir konuyken, Başoğlu’nun kendini Marksist bir sosyal psikoloji yazmak zorunda hissetmemesi aslında anlaşılır bir şeydir.” Çetik, *a.g.e.*, s.21, dipnot 44. Buna karşılık, kendisini Marksist-Leninist olarak niteleyen Boran ise, diğer arkadaşlarının da kendisinininkine benzer ideolojik çizgileri olduğunu düşündüğünü, en azından böyle bir izlenime sahip olduğunu belirtirken; “Evet. Ama ben, örneğin, hiçbir zaman Niyazi Berkes’e -diğerlerine de- “Marksist misin, değil misin?” diye sormadım açıkça. Onlar da bana sormadılar. Ama konuşmalarımızda, yazılarımızda bir görüş ayrılığı çıkmıyordu ortaya. “Yurt ve Dünya”dan ayrılışım esasta bir görüş ayrılığından değil, dergi çıkarmanın pratiğine ilişkin bir anlaşmazlıktandı.” demektedir. Akt. Mumcu, *a.g.e.*, ss.38-39. Niyazi Berkes’in, Boran ve Başoğlu’na yönelik yorumları ise, bu ayrılıkta kişisel mesafelerin etkisini akla getirmektedir. Nitekim Muzaffer Şerif Başoğlu’nu “dengesiz” biri ve “...kendi kendisinden başka biri olmayan BEN’di. ...bu zatın kırmadığı pot, kendine ve dostlarına kazandırmadığı düşman kalmadı!” şeklinde tanımlayan Berkes’in, Behice Boran’ı da kendini beğenmiş, kibirli biri olarak nitelediği görülmektedir. Berkes, *a.g.e.*, ss.97, 148. Buna karşılık, Berkes’in anılarında, Pertev Naili Boratav ve Adnan Cemgil’den ise, sevgi ve saygıyla söz ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Berkes’in bu söylediklerinden, Boran ve Başoğlu’na karşı mesafeli, Cemgil ve Boratav’a ise yakın olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Atılgan, *a.g.e.*, s.55.

yurtsever aydına ilham kaynağı olduğunu da vurgulamak önemlidir. Örneğin Kurdakul'un, *Yurt ve Dünya* ile sonrasındaki *Adımlar, Söz, Ant, İnsan, Tan* gibi yayınlara ilişkin görüşleri şöyledir; "1946'dan az önce adını andığım dergiler, bana da bir eğitim kurumunun verebileceği olanakları sağlamıştı. Bugün de, özellikle "Yurt ve Dünya"nın Türkiye Sosyalist Hareketinde çok önemli bir yeri olduğu yolundaki düşüncem değişmedi."⁷⁶ Yine Başgöz'ün de vurguladığı şekilde; "Yurdumuzda sol düşüncenin suç sayıldığı 1940'lı yıllarda [Pertev Naili Boratav] Hoca'nın, Behice Boran, Niyazi Berkes, Muzaffer Şerif ve Adnan Cemgil gibi arkadaşları ile çıkardığı Yurt ve Dünya dergisi, uzun zaman daha geniş bir demokrasi anlayışının bayrağı oldu."⁷⁷

Bununla birlikte, dergi ve yazarlarının çeşitli dünya görüşleri, ideolojileri ve fikri inançları olduğunu söylemek hem normal hem de doğaldır. Belki bu noktada tartışma konusu olabilecek husus, bunların dergiye ve dergideki fikir yazılarına ne şekilde ve ne dozda yansıtıldığıdır. Örneğin Behice Boran, *Adımlar*'da daha net bir ideolojik duruş sergilediğini belirtse de, Niyazi Berkes'in *Yurt ve Dünya*'da böyle bir sıkıntısı göze çarpmamaktadır⁷⁸. Zira Niyazi Berkes'in dergideki yazılarının genelde ağırlıklı olarak köy ve köy sosyolojisi⁷⁹, toplumbilim, güncel toplumsal sorunlar, bolca kitap tanıtımları, güncel toplumsal olaylar üzerine yorum ve eleştiriler gibi değişik, ancak ideolojik içerikleri pek ön planda olmayan farklı konular⁸⁰ olduğu görülmektedir⁸¹. Dergideki yazıları, edebiyattan, kapitalizmin niteliklerine, emperyalizmden eğitim sorunlarına kadar çok geniş bir yelpazeye yayılan Niyazi Berkes'in, grubun diğer üyeleri gibi, dergide girdiği kimi polemikler nedeniyle, Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi aydınlarla arası da bir hayli açılacaktır⁸².

76 Şükran Kurdakul, *Cezaevinden Babali'ye Babali'den TİP'e Anılar*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2003, s.136.

77 İlhan Başgöz, "Pertev Hoca İçin", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, C.1, S.2, Ankara, 1995, s.103.

78 Yine de Boran'ın şu sözleri, bir siyasi düşün dergisi olmaktan ziyade, bilim-edebiyat dergisi konumundaki *Yurt ve Dünya* ve *Adımlar*'a yazarlarınca yansıtılan veya yansıtılmaya çalışılan ideolojik duruş konusunda oldukça açıklayıcıdır; "Devlet memurlarının politik yayınlar çıkarmaları yasaklanmış olduğundan ve üniversiteli öğretim üyeleri de o statüde sayıldığından, her iki dergide de politik yazılar çıkmıyordu. Ne var ki, kanımca her yazıda açıkça veya zımnen bir ideolojik açı, dolayısıyla da en geniş anlamda politika vardır. Yazının yazarı bu[nu] açığa vurmanın farkında bile olmayabilir, ama onun şöyle veya böyle bir dünya görüşü, benimsediği veya karşı çıktığı sosyal doğrular, normlar vardır. Bunlar ister istemez yazıda az da olsa kendini belli eder. Bunun içindir ki çıkardığımız dergilere sözünü ettiğim çevreler saldırdılar." Akt. Mumcu, a.g.e., s.34.

79 Niyazi Berkes'in *Yurt ve Dünya*'daki yazı külliyatı için, Ek'te sunulan "Niyazi Berkes-Yurt ve Dünya Birlikteliği Bibliyografyası"na bakılabilir.

80 Kıray'ın görüşüyle; "Sınıf meselesine değil, tabaka meselesine bile direnç. Bunları konuşmanın belki bir rahatsızlık yaratacağı. Daha ortalıkta çok bir şey yok. Bu arada yeni bazı şeyler oluyor Mesela Yurt ve Dünya çıkıyordu, Adımlar çıkıyordu. Bu dergiler dünya kültürünü memleketle getiriyor, köy ve şehirden, insani ilişkilerden söz ediyordu." Akt. Atacan, vd., a.g.e., s.85.

81 Barutçu'nun tespitine göre, Niyazi Berkes, *Yurt ve Dünya* Mecmuası'nda çeşitli özelliklerde 63 yazı yazmıştır. Bunlar; 40 eleştiri ve güncel yazı, 19 makale, 3 makale çevirisi ve 1 hikâye çevirisidir. Barutçu, a.g.t., s.22. Ancak bizim tespitimiz dergide Niyazi Berkes'in toplamda 69 yazının olduğu şeklindedir. Ayrıntı için bkz. Ek'te sunulan "Niyazi Berkes-Yurt ve Dünya Birlikteliği Bibliyografyası". Dolayısıyla dergide neredeyse her konuda yazan tek yazarın Niyazi Berkes olduğunu söylemek mümkündür.

82 Çetik, a.g.m., s.73.

Bu bağlamda, Niyazi Berkes dergide, köy ve şehir hakkında, dönemine göre hayli yeni bir entelektüel anlayış ve yaklaşımla, gayet düzeyli ve kapsamlı yazılar yazmakta, özde köy davasının bir şehirleşme davası olduğunu vurgulamaktadır ki; o zamanlar “köy”, pek çok aydın için çok ilginç, ama muğlak ve gri bir kavramdır. Genellikle bir ideal, bir cennet olarak düşünülür. Ancak Yakup Kadri, “Yaban”ı ile buna taban tabana zıt bir imaj yaratmıştır. Yazılarda bunların arası bulunmaya ve gerçek bir köy imajı verilmeye çalışılmaktadır. Köylünün zaruret içinde olduğunu söylemenin komünistlik sayıldığı ve köyün pastoral bir romantizm içinde düşünüldüğü o günkü sosyopolitik ortamda, bütün bunların, epey ileri ve cesur bir sol düşünce sayılması yerinde olsa gerektir⁸³. Bu ilerici-sol görüşten ötürü, dergi yazarları, o yıllarda adeta bir “dava” olarak görülen köy konusundaki romantik karşıtı görüşleri, “sosyoloji eşittir sosyalizm” algısı karşısında yapmış oldukları sosyoloji çalışmaları, ülkede yükselen faşist söyleme karşı verdikleri yoğun mücadele, kapitalizm eleştirileri, köy enstitülerine bakış açıları ve hümanizma konusundaki düşünceleriyle birçoklarının tepkisini üzerlerine çekmişlerdir⁸⁴. Ayrıca, bu tepki ve düşmanlıkların o yıllarda adeta bir mıknaş gibi üzerlerine çekilmesinde, o dönemde, dergi yazarlarından öncelikle Niyazi Berkes, Behice Boran ve Mediha Esnel (Berkes) gibi sosyologların, birer entelektüel ve bağımsız düşünen bilim insanı olarak, o güne değin yaptıkları köy-saha araştırma ve çalışmalarından elde ettikleri somut bilgilere dayanarak, hem gerçekçi bir köy imajı vermeye hem de bu sayede istemeden de olsa tek parti yönetimlerinin o zamana dek köylülük siyasalarındaki başarısızlıklarını gözler önüne sermeye teşebbüsleri gösterilebilir. Bunlara, o yıllarda sosyolojinin sosyalizm olarak algılanmasından kaynaklı olarak, sosyalist görüştekilerin Sovyetler Birliği ile işbirliği halinde, kökü dışarıda tehlikeli oluşum ve ideolojilere hizmet eden ajanlar oldukları şüphe ve iddialarından beslenen baskıcı bir devlet fenomeni de eklenebilir.

Nitekim Niyazi Berkes’in dergide Şubat 1941’de yazdığı “Bergson’un Sosyal Fikirleri” başlıklı makalesi gibi sağ düşünceyi sadece felsefe açısından eleştiren yazılardan, Hüseyin Avni Şanda’nın⁸⁵ “Hangi Köylü Zenginleşiyor?” diye rakamlar vererek düzene ve toprak ağalarına çatan yazılarından Beethoven ve Yunus Emre özel sayılarına kadar çok değişik tür ve alanda yazıları ihtiva eden *Yurt ve Dünya*’nın, bugünün atmosferi ve anlayışı açısından hayli silik kalabilecek bir sol yayın olduğunu söylemek mümkünse de, devrinin en önemli sol dergisi olduğu da açıktır. Zamanın baskı yasaları, faşist atmosferi ve Türkiye’de sol görüşün ve sosyal politikaların daha önce uğradığı hoşgörüsüzlük ve baskı göz önüne alındığında, bu kadarı bile ileri bir sosyalizm sayılabilir⁸⁶.

83 Oran, *a.g.m.*, s.263.

84 Barutçu, *a.g.t.*, s.1.

85 Nitekim Şanda da, Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Esnel (Berkes), Adnan Cemgil Pertev Naili Boratav ve Muvaffak Şeref’in oluşturduğunu söyleyebileceğimiz “dergide en sık imzası olanlar” grubunda sayılabilir.

86 Oran, *a.g.m.*, s.263. Ülkelerde sosyal politikaların doğup gelişmeleri “Sol” denilen düşüncelerle yakından bağlantılıdır. Bu meyanda, “Sol”un ideoloji açısından ilerçilik ve

Mediha Esenel (Berkes); "Bir dergi çıkarmaya [en başta] Niyazi ve Adnan karar vermişti."⁸⁷ Aktarımında bulunur. Nitekim, toplam 229 makalenin 102 adedinin çekirdek kadronun yazarlarınca yazıldığı dergide en fazla yazısı olan yazar Adnan Cemgil'dir⁸⁸. Niyazi Berkes'in deyişiyle de, derginin neredeyse tüm yükünü omuzlayan da Cemgil'dir; zira dergide, "Ne sekreter, hattâ ne de hamal [vardı]. Bunların hepsini biz, daha doğrusu Adnan Cemgil yapıyordu. O, bu derginin en ağır yükünü taşıyan kişi olduktan başka onun fikir ve düşün yöntemini ayarlayan bir kişi olmuştu. Bu dergi, onsuz çıkamaz ve yaşayamazdı."⁸⁹ Derginin çekirdek kadrosunda yer alan Niyazi Berkes'in, o günün güç ve zorlu koşullarında böylesi bir sol dergiyi çıkarmaya karar vermesinin ardında yatan saikler şu şekilde tanımlanabilir. Dönemlerin koşullarını yansıtması açısından dergilerin önemli bir misyon üstlendiği aşıkardır. Niyazi Berkes'in de bu bilinçte olarak, *Yurt ve Dünya*'nın yayımında, zorlu savaş yıllarını ve şartlarını yaşayan Türkiye'nin toplumsal, siyasal, iktisadî ve kültürel yapısına ilişkin incelemeler ve analizler yapacak, dönemin önemli ülke sorunlarını ve sosyal konularını mercek altına alarak, bunlara ilişkin değerlendirme ve çözüm önerilerini, tek parti rejimiyle ihtilafa düşmeyecek şekilde, olabildiğince sayfalarına taşıyacak bir dergiyi öngördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Ayrıca, Niyazi Berkes'in, bu dergi girişiminde düşündüğü bir başka amacın da, özellikle II. Dünya Savaşıyla birlikte yükselen faşist söyleme karşı toplumun bilinçlendirilmesine katkı sağlamak⁹⁰ olduğu söylenebilir. Nitekim derginin çıkarılış amacı ve niteliği hakkında Niyazi Berkes'in tamamlayıcı aktarımları şu şekildedir; "Öğrendiklerimizi, düşündüklerimizi üniversite öğrenimi dışında bulunan genel okuyucuya tanıtmak isteği ile bir dergi çıkarma girişimimiz olmuştu. Büyük bir savaşın başlamış olması ileri düşünüşlü olan, particiliği bir zenaat haline getirmemiş olan aydınları sarsmıştı... Çıkarmayı düşündüğümüz dergi bir "ihtisas" dergisi olmayacaktı. Şiir ve edebiyat dergisi de olmayacaktı. Abdülhamit döneminde olduğu gibi, o dönemde de, aydınlar bir fikri yansıtmak için "edebiyat" yoluna kaçmayı yeğlerlerdi. Sözüünü ettiğim dönemde bu dergilerin biri çıkar, biri batardı. Bir

devrimcilik anlamındaki betimlemeleri için bkz. Talas, a.g.e., ss.57-58.

87 Ağduk Gevrek, a.g.m., s.256.

88 Ağduk Gevrek, a.g.m., s.257.

89 Berkes, a.g.e., ss.270-271.

90 Derginin yazarlarının "yurtsever", "vatanperver" insanlar oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Bundan ötürü, derginin hemen her konuda zamanının, özellikle "milliyetçilik" konusundaki fikir ve algılarından ayrı bir yerde durduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Keza dergide savaş yıllarında yükselişe geçen ırkçılığa karşı verilen mücadeleye, milliyetçiliğin ırkçılıktan çok farklı anlamlar taşıdığına ve kabul edilebilir milliyetçiliğin nasıl algılanması gerektiğine dair önemli çalışma ve analizlere yer verilmiştir. Bu anlamda dergi, genel olarak, milliyetçilik konusundaki görüşlerini bilimsel ölçekte güçlendirmek adına biyoloji ve antropoloji gibi bilim dallarından fazlasıyla yararlanmışır. Bu anlamda derginin, yine benzer şekilde, Gökalp'teki milliyetçiliğin doğru anlamlandırılıp anlaşılabilmesi için de çalışmalar yaparak, aslında Türk milletine ve kültürüne tamamen yabancı olan "ırkçılık" gibi kimi insanlık suçlarının temelinde yatan bir olumsuzluğa karşı ulusal düzeyde bir refleks oluşturmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Barutçu, a.g.t., s.2.

derginin kendisine “fikir mecmuası” demesi de bana çok tuhaf gelirdi. “Fikir” korkulan, tehlikeli bir şeydi sanki.”⁹¹

Nitekim Kayalı'nın da vurguladığı gibi, 1940'lı yılların düşünen insanların düşünsel sorunları vardır. Düşünsel konumdan bağımsız olarak düşüncede evrensel açıklık ve evrensel düzeyde bilimsel üretim önemsenmektedir. Bu nedenle de, düşünen insanın bilgilendirici niteliği üzerinde özenle durulmaktadır. Resmi ideolojiyle çok temel çelişkiler olmasa da, bilimsel faaliyetlerin propaganda mahiyetinde bir nitelik kazanmasına karşı somut bir tepki görülmektedir. Bazı bilim insanlarında, siyasal boyutu da olan bir muhalif tutum söz konusudur. Bu dönemde siyasal boyutlu muhalif eğilime Berkes, Boran, Boratav, Başoğlu ve Ülken'in yazdıkları örnek teşkil etmektedir.⁹²

Zira bu yıllar, tek parti yönetiminin, 1930'lardan farklı olarak iyice kurumlaştığı, düşünce hayatında 1930'lu yıllara oranla daha değişik bir ortamın oluştuğu, ülke gerçeklerini daha belirginleştiği ve bu bağlamda tartışıldığı, Cumhurbaşkanı İnönü liderliğindeki CHP'nin baskıcı politikaları, iflas eden devletçilik politikası ve savaş yıllarının zorlu koşulları, bilim insanlarının ülkedeki toplumsal sorunlara, yeni gerçekliklere değişik yaklaşım ve arayışlar geliştirdikleri bir dönemdir. Böylesi bir ortamda, siyasetin, seçkin bürokratlar tarafından “yüce bir görev” anlayışıyla yürütülmesi, tek partinin her alanda hissedilen ağırlığı, kimi zaman günlük siyasetin bağımsız olması gereken bilimsel çalışmaları etkilemesi, bilimin siyasi amaçlara hizmet etmesi gerektiği yolunda yaygınlaşmaya başlayan faşizan görüşler⁹³, Niyazi Berkes gibi bu konularda net tavrı olan entelektüelleri hayli rahatsız etmeye başlamıştır.

Berkes'in bilime ve toplumsal olgulara bakışında güçlü bir farklılık yarattığı böylesi bir siyasi ortam, bilimin en önemli yol gösterici olduğuna, toplumsal ve siyasal hayatın ancak onun önderliğinde en iyiye ulaşabileceğine inanan dergi yazarlarına Niyazi Berkes'in *Yurt ve Dünya* aracılığıyla bilimin, muhakkak ki insan ihtiyaçlarına karşılık olarak doğduğunu vurgulayarak destek vermesine de neden olmuştur⁹⁴. Bu meyanda Berkes, dünyada faşizmin yükseldiği ve bilimin tek partili diktatörlerin oyuncağı haline geldiği bir uluslararası ortamdan ve bunun Türkiye'ye olabilecek olumsuz yansımalarından duyduğu endişeyi şöyle vurgulayacaktır; “Yurdumuzda gerçek ilmin tam mânâsıyla kurulması ve ilerlemesi için... bir meseleyi daha çözmek lâzımdır; bu da ilim ile politika arasındaki münasebettir. Bugün dünyada her şeyin politika emrine verildiği bir devirde ilmin politikadan müstakil olmasını ileri sürmek abes gözüktür... Ancak son zamanlarda gerek tatbikatta ve gerek nazariye sahasında (faşist rejimlerde gördüğümüz

91 Berkes, *a.g.e.*, s.270.

92 Kayalı, “Niyazi Berkes'in Tarihsel ve Sosyolojik Çalışmalarının Türk Düşün Yaşamı Üzerindeki Etkileri”, s.76.

93 Fahri Aral, “Niyazi Berkes'in Düşünce Dünyası ve Eserleri”, İsmail Bozkurt (Yay.Haz.), *İz Brakmış Kıbrıslı Türkler 1. Sempozyumu: Niyazi Berkes: 21-23 Nisan 1999*, DAÜ KAM Yayınları, Gazimağusa, KKTC, 2000, s.108.

94 Ağduğuk Gevrek, *a.g.m.*, ss.259-260.

gibi) ilmin siyaset hizmetinde bulunması gerektiğine inanılmakta ve bu gibi fikirleri bize de getirmek isteyenler görülmektedir... Fikrin cemiyet içindeki kudreti ve prestiji bakımından da politika veya idare mevkiinde bulunan, ilim mevkiinde bulunanlara her vaziyete göre âdeta günlük emirler veriyorlar. İlimin istiklâl ve gelişmesi bakımından öldürücü olan bu politika+ilim siyaseti ve onun mahsulü olan fikirler, felsefî terimler cephesi altında heybetli görünüyorsa da fikir tarihinin muhtelif devirlerinde görülmüş bir dejeneresans [yozlaşma] alâmetidir."⁹⁵

Yurt ve Dünya yazarları dönemin "millî ilim anlayışı"na zıt bir tarzda, bilimin evrensel olduğunu ve Türkiye'de bilimin gelişmesi için ancak evrensel kıstasların göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmuşlardır. Özellikle Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi'nin revaçta olduğu ve aşırı sağcıların bilim dünyasını kendi görüşleri ile doldurdıkları bu dönemde, evrensel bilim anlayışını savunmak, Marksist olmak bir yana, "enternasyonalcilik" ve "komünistlik" ile eşanlamlı⁹⁶ görülmektedir⁹⁷. Bu bağlamda Niyazi Berkes de, konuyla ilgili bir yazısında, Türkiye'de müstakil bir ilim yaratmak ihtiyacında olanların, yanlış bir kavrayışla, bu ihtiyacı İngiliz veya Fransız ilmine bağlama vesilesiyle karşılamak yolunu benimsediklerini belirterek, aslında özlenen ilmin; "...dünya tefekkürünün hâdiseleri[ni] bilmek, kanunlarını anlamak, ve insanların ihtiyaçlarına göre onları kullanmak, tabii hâdiselerin gidişine karışabilmek yolundaki tecrübelerini, verimlerini, usullerini kullanmak ve kullana kullana bu yolda bizim de ona büyük şeyler katmamız."⁹⁸ olduğuna vurgu yapmaktadır.

Yine dergide, 1940'lı yılların II. Dünya Savaşı yılları olması ve savaşın

95 Niyazi Berkes, "İlim Dünyasındaki Durumumuz", Yurt ve Dünya, C.3, S.20, Ankara, 29 Ekim 1942, s.275.

96 "Büyük bir hevesle çalışıp çıkardığımız bu dergiler ve Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde verdiğimiz dersler başımıza ne büyük dertler açmıştı. 1940'lı yıllar, öküz altında buzağı aradıkları yıllardı. Özeleştirisi yoktu. "Köylümüz fakirdir, ilkel bir yaşam sürer" gibi sözler büyük suçtu. Adımız "solcu"ya çıkmıştı, o da komünistlikle eşanlamlıydı, yani düpedüz vatan hainliği(!) demekti." Esene, a.g.e., ss.9-10.

97 Ağduk Gevrek, a.g.m., s.260. Esene, bu anlamda devletin dergiye yıllarca ne denli sakıncalı gözle baktığını şu hayli düşündürücü satırlarla aktarmaktadır; belki bu vesileyle, o yıllarda dergide "İlim Dünyasındaki Durumumuz" (29 Ekim 1942) başlıklı bir makale yazan Niyazi Berkes'in de ne kastettiği kısa, ama net şekilde özetlenmiş olabilir; "Bu kitaptaki araştırmalar Yurt ve Dünya dergisinde yayınlandığından bu yana elli yıldan fazla zaman geçti. Yazıların varlığını bile unutmuştum ki bana bir gün Ankara'dan, tanımadığım genç bir hanımdan telefon geldi. Meltem Gevrek, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesinde asistanmış. Yüksek lisans yapmak için konu ararken, Genel Kitaplık'ta, 1940'larda çıkmakta olan Yurt ve Dünya'lara rastlamış... Önceleri ne Yurt ve Dünya ne de Adımlar adlı dergiler kitaplıkta yokmuş, yani yarım yüzyıldır yasaklıymışlar. O günlerde aydın bir Kültür Bakanı [Fikri Sağlar] göreve geldiğinde onlar da cezalarını (!) tamamlayıp yeniden kitaplığa girebilmişler!" Esene, a.g.e., s.9.

98 Berkes, "İlim Dünyasındaki Durumumuz", ss.273-274. Ayrıca 1940'larda devlet desteği ile akademik görüntülü ırkçı yayınlara karşı evrensel bilim konusundaki ısrar ve bu ısrara çeşitli tepkilerin gelmesi de gayet doğaldır. Ağduk Gevrek, a.g.m., s.260. Keza Kayalının da vurguladığı şekilde; "Türkiye'de [o güne] değin sözü edilen grup dışında bilimde evrenselliğin altı böylesine ısrarlı olarak çizilmemiş ve uluslararası düzeyde akademik çalışma yapma heyecanı duyulmamıştır." Kurtuluş Kayalı, Türk Düşünce Dünyası Üzerine Sınırlı Değerlendirmeler I, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994, s.159.

çıkışında faşist ideoloji ve politikaların ağırlıklı bir rol oynaması sebebiyle, kapitalizme dair eleştirel yazılar, kapitalizm ile faşizm arasındaki ilişkiyi ele alan yazılar ile bütünlenmiştir. Faşizme dair yapılan çözümlerinde faşizm, “kapitalist ekonomi sisteminin bir zıddı, onu kaldıran bir inkılap değil, onun tabii ve mantıklı bir neticesi ve devamıdır.”⁹⁹ denilmiştir; bu görüş tarihsel gelişmeler ışığında açıklanmıştır. Buna göre faşizm, Avrupa’daki ekonomik gelişmelerin bir sonucudur. Kapitalizm yayılcıdır; bu yüzden de hammadde ve pazar sahaları için 1914-1918 arası dönemde büyük bir savaş yaşanmıştır¹⁰⁰. Faşizmin gelişim koşullarına ilişkin tahlillerin yanında çıkış yolunun ne olduğu konusunda da çok net ve belki de derginin ideolojik doğrultusunu daha kolay anlamaya yarayacak görüşlere yer verilmiştir. Kapitalizm ve onun doğal sonuçları olan emperyalizm ve faşizme son verebilmek, istenmeyen sonuçları doğuran kapitalizmin ortadan kaldırılabilmesine bağlanmıştır¹⁰¹, “Emperyalizm kapitalizmin eseridir. Şu halde, onun ortadan kalkması, milletlerin sulha, refaha, milli istiklal ve terakkiye kavuşması için emperyalist mücadelelerin yok edilmesi lazımsa bu ancak onu zaruri olarak meydana getiren ekonomik sistemin kaldırılması ile kabildir. Bunu, bilhassa emperyalist istismanın doğurduğu acıları ve sefaletleri çok çekmiş olan memleketlerin aydınlarının iyice anlaması lâzımdır.”¹⁰²

Derginin yayın hayatına girmesi ile saflar da çoktan belirlenmiştir. İlk sayıdan itibaren dergi, kimi çevrelerin, özellikle de aşırı sağ kesimlerin dikkatini çeker. Bu çevreler, dergiye tepki göstermekte ve hedef tahtalarına oturmakta gecikmezler. Bu tepkilerden en önemlisi, 1941’den başlayarak 1943’e kadar özellikle irkçılık/milliyetçilik konularında polemik girdiği Hıfzı Oğuz Bekata’nın sahipliğindeki *Çığır* dergisindedir. Dergi, Ocak 1941 tarihli sayısındaki “Çığır’a Göre” bölümünde bir sayfasını *Yurt ve Dünya*’ya ayırmış; yazının sahibi Bekata, yazısının sonunda memleket meselelerinin, dünya meseleleri içinde düşünülüp, bunlar hakkındaki öneri ve çözümlerin dergide yer almasını temenni ederek, bu yapılırken de “millî hayat” ve “millî hususiyetler”in unutulmaması gerektiğini eklemiştir. Ayrıca dergiye yakın çevreler, daha ilk sayıdan itibaren tepki çeken derginin yazarlarına dikkatli olmaları konusunda uyarılarda bulunmaya başlamışlardır¹⁰³. Örneğin ilk sayının hemen ardından, hiç Almanca bilmediği halde, radyoda yalnızca sesini duyduğu Hitler’in nutuklarını dinlerken mest

99 Niyazi Berkes, “Modern Ekonominin Tezatlarından Faşizm”, *Yurt ve Dünya*, C.4, S.33, Ankara, Eylül 1943, s.325.

100 Hasan Dinçer, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Bir Dergi: Yurt ve Dünya”, A.Ü. *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.42, Ankara, 2008, s.203.

101 Dinçer, a.g.m., s.204.

102 Niyazi Berkes, “Günün Terimleri: Emperyalizm”, *Yurt ve Dünya*, C.5, S.40, Ankara, 15 Şubat 1944, s.115.

103 Sabiha Sertel ise, *Çığır*’ın, *Yurt ve Dünya*’yı suçlama şekli ve bunda kullandığı benzetmeye dair çok ilginç ve traji-komik bir ayrıntıyı aktarmaktadır; “Hıfzı Oğuz Bekata ile Samet Ağaoğlu’nun çıkardıkları Anadolucu eğilimli “Çığır” Dergisi’nde, [Yurt ve Dünya ile Adımlar] sahiplerine karşı şiddetli hücumlara geçtiler. “Yurt ve Dünya”yı, “Adımlar”ı Amerikancılıkla suçladılar.” Sertel, a.g.e., s.220.

olup, histeri nöbetleriyle kendinden geçen¹⁰⁴ ve hatta "düşüp bayılan adam"¹⁰⁵ Peyami Safa'nın dergi hakkında şunları söylediği görülür; "Önümde bir dergi duruyor, dergi mi desem yoksa vapur tarifesi mi? Açtığım zaman ortasından kesilmiş bir karpus gibi kıpkızıl..." Bu satırları Adnan Cemgil'e ileten kişiye yazarın cevabı muzipce oluyor; "Eksik olmasın, ya kelek deseydi..."¹⁰⁶

Burhan Oğuz da, 1959 tarihli bir yazısında, Anadolu coğrafyasındaki bu "Kızıl" korkusunu ve bunun nelere kâdir olduğunu şöyle tasvir etmektedir; "KIZIL" KORKUSU, Ankara, 03.09.1959, Orta Şark'ın kalesi, hürriyetin buradaki bilmem nesi Türkiye zimamdarlarının [yöneticilerinin] şu dünyadaki tek korkusu var. Abdülhamid'in "Yıldız", "burun" gibi birtakım kelime lûgatlarından çıkartması gibi halen "kızıl" lâfi ağaların uykusunu kaçırıyor. İşgalde çiftliğini bir Fransız veya İngiliz şirketine sigorta ettirerek Yunan'ın tahribatından kurtaran ağalarımızın hiçbir surette Trikopis veya Harrington ile ticaret yapmayı ihmal etmediklerini yine bizzat kendilerinden, samimî hasbihallerinde öğrenmiştim. Hâlâ köylerde (Batı Anadolu'daki) "La Fonciere" veya "Lloyd" kumpanyalarının levhalarına rastlanmaktadır. Bu "kızıl" huzursuzluğu o dereceye vardı ki okuma kitaplarında, dört elle sarıldıkları Ziya Gökalp'ın "Kızıl elma"sı "Pembe elma" olarak değiştirilmiş. "Rus salatası" da oldu "Amerikan salatası"... Amerikan efendilerimizi memnun edecek bir tutum, bu. Oldukça da işlerine yarıyormuş heriflerin. Geçenlerde gazeteler yazdı, Amerika'ya askerî yardımda bulunuyoruz diye. Meğer deve sevediyormuşuz, çöllerde nakliyat için."¹⁰⁷

Keza Yurt ve Dünya'da yer alan yazıların en çok ırkçılık, milliyetçilik, aydın olma ve köy sosyolojisi¹⁰⁸ üzerine olduğu görülmektedir. Her ne kadar Ağduk Gevrek, Yurt ve Dünya'da, diğer bir-iki konunun yanında en çok ırkçılık üzerine yazılar çıktığını belirtse de, Niyazi Berkes çeşitli nedenlerle ırkçılık konusuna yeterince eğilemediklerine şu satırlarla dikkat çekmektedir; "Yine şaşacağınız başka bir yön, dergide o zaman ırk, kan, turan, toz-duman diye ortalığı velveleye veren kişilerin en az eleştirildiği grup olması. Derginin bütün sayılarının bir dökümünü yaparsanız göreceksiniz ki en az eleştiri konusu olanlar bunlardı. Başlıca iki nedenden ötürü: birincisi, bunları "çoluk-çocuk ırkçılığı" sanmakta olmamız. İkinci neden, bunların artık Türk toplumunda bir yerleri kalmadığını sanmamız. Birinci sanıda yerden göğe kadar haklı olduğumuzu anladım. Bu ikinci sanıda ne denli yanıldığımızı şimdi anlıyorum. Yaptığımız eleştiriler dolayısıyla bize yapılan saldırılar, birinci kategoriden olan kişiler olmakla beraber, saldırıların doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak

104 Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991, s.49.

105 Berkes, *a.g.e.*, s.279.

106 Ağduk Gevrek, *a.g.m.*, ss.257-258.

107 Burhan Oğuz, *Yaşadıklarım, Dinlediklerim: Tarihî ve Toplumsal Anılar*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2000, ss.517-518.

108 Genç Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde, köy ve köycülük sosyolojisinin ele alınmasında karşılaşılan sorunların irdelenmesi bağlamında, yine bu yıllarda Niyazi Berkes'in de içerisinde yer aldığı Cumhuriyet'in ilk toplumbilimcilerince başlatılan çalışmalar sayesinde, geçen yıllar içinde birçok yetkin eserin ortaya çıktığı görülecektir. Bunlardan birisi için bkz. Orhan Türkoğan, *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, gen.2.b., Dede Korkut Yayınları, İstanbul, 1977.

Millî Şeflik rejiminin çevrelerinden geldiğini şimdi daha belirgin olarak görüyorum.”¹⁰⁹ Yine bunu destekleyici bir kanıt olarak, ileride değineceğimiz Faris Erkman’ın aşırı sağ kesimlere karşı güçlü bir eleştiri ve tepki göstermek amacıyla 1943’te yayınladığı, kamuoyunda hayli ses getirerek ülkede o dönemdeki aşırı sağa dikkat çekmeyi başaran ve hatta Meclis’te hararetli tartışmalara konu olan “En Büyük Tehlike” başlıklı broşürüne ilişkin olarak, *Yurt ve Dünya*’da destekleyici mahiyeti bırakılmı, haber, değinme veya tanıtım niteliğinde bir cümlenin bile yer almaması gösterilebilir¹¹⁰.

Dergide en keskin eleştirileri Adnan Cemgil, aşırı sağcılarla girdiği polemiklerde yapmıştır. Bu eleştiriler genellikle çok etkili olmuş ve bazen aylarca süren karşılıklı yazılı ‘atışmalara’ kadar varmıştır. Dergide bu konuda uygulanan iki taktikten ilki ve daha sık kullanılanı, dergide ırkçılık karşıtı bilgilendirici yazılar yazmak şeklindedir. Diğer yöntemde, aşırı sağcılarla polemige girdikleri yazılarda ırkçılık karşıtı propaganda yapmaktır. Örneğin Mayıs 1943 ayında *Yurt ve Dünya*’da, derginin yayın ekibinin yazdığı “Hadiseler ve Düşünceler” bölümündeki şu satırlar bu konuda oldukça aydınlatıcı olacaktır; “YURT VE DÜNYA nun ırkçılara ve mürtecilere karşı açtığı mücadeleyi akislerini, bunların neşir vasıtalarında sezmek kabil olmuyor. Bunların bir tanesi kabına ve şekline kadar varan bir değışme, daha doğrusu bir erime halindedir. Baş yazarı geçenlerde yazdığı bir yazısında vallahı, billâhi biz ırkçı değiliz diye yanayakıla teminat veriyor. Şimdi bunda, kılıcımdan kan damlıyan eski asık suratlı, güürültücü, şöven yazılar yerine omuzdaşı olan mizah gazetesinin sütunlarına yakışan yazılar görüyoruz. Fakat bunlar, sözüntü başkalarına geçiremeyince birbirlerine saldıran bir zümre oldukları için diğer kandaş-ülküdaşlarının da aynı tepkiyi göstereceğini beklemyelim. Öte[ki]ler daha safdil, daha ciddi görünmek istiyorlar. İrkdaşlığın yanlış anlaşılması için sözüm ona “âlimane” (?) yazılar yazmağa, yeni bir ırk ilmi keşfettiklerini iddiaya çalışıyorlar. Bir kaç yabancı muharririnin kitabından çalakalem aşırılmış satırlarla sahifeler dolduruyorlar. Ama ötekinde görülen aynı hafiflikler bunlar da patlak veriyor... İrkçılara karşı çevrilen tenkitleri acayip karikatürlerle canlandırmağa ve bu suretle farkına varmadan kendi zavallı hallerini teşhir etmeğe mecbur oluyorlar. Bunların bir tan[esi] “âlimane” yazısında ırkçılara karşı çevrilen tenkitlerin topuna birden bu zavallı hali ile cevap verip bu tenkitlerini çürüteceğini iddia ederken ırkçılığı tenkit edenlerin Türk ırkından olmadıkları için ırkçılığı anlamadıklarını ileri sürüyor. Bu iddiadaki gariplik şurada: daha geçenlerde bu birbirine rakip ve düşman kandaş-ülküdaşların üçüncü bir kolu çıkardığı bir broşürde bu âlim taslağı ırkçının aslen Türk olmayıp bilmem ne ırkından olduğunu, vesika ve fotoğraflarla isbata çalışıyordu. Bu zat galiba bazı okuyucuları bu broşürün iddialarına kanmasın diye aynı ittihamı başkalarına çevirerek kendini müdafaa durumunda değilmiş gibi göstermek istiyor. Bütün bunlar, çeşit ırk nazariyeleri güdenlerin nasıl bir fikir biçareliği içinde bulduklarını gösterir!”¹¹¹

109 Berkes, a.g.e., s.273.

110 Barutçu, a.g.t., s.44.

111 *Yurt ve Dünya*, “Hâdiseler ve Düşünceler: İrki Belirsiz Bir İrkçı”, C.4, S.29, Ankara, Mayıs 1943, ss.147-148.

Nitekim dergi yazarlarının, milliyetçiliğin ırkçılık ile neredeyse eşanlamlı olarak kullanıldığı bu dönemde milliyetçiliği nasıl tanımladıkları¹¹² ile ilgili olarak Cemgil şunları vurgulamaktadır; "*Türk halkının daima daha üstün, aydınlık bir hayata ermesinden ürkerék kâh 'kan' kâh 'an'ane'* gibi korkuluklarla ortaya çıkan adamlar kendi iddialar[ının] tam aksine olarak 'milliyetçilikle' hiç ilgisi olmayan millet düşmanlarıdır. Çünkü inkılâpçı olmayan, milliyetçi de olamaz. Zaten milliyetçilik de ne bir formül, ne bir esrarlı inancı, ne de romantik sayıklamalar değildir: Gerçek milliyetçilik Türk milletini en ileri, en üstün insan hayatına erişmiş en geniş bir demokrasi hayatı içinde yükselmiş görmek ülküsünden ve bu ülkü uğrunda çalışmaktan başka bir şey değildir."¹¹³ Bu anlamda Yurt ve Dünyacılar, ırkçılığın hiçbir bilimsel tabana oturmadığını, milleti oluşturan yegâne unsurun ırk olmadığını, milletlerin çeşitli ırklardan gelen insanlarca oluşturulmuş olduğunu, milleti oluşturan unsurların başında kültürün geldiğini de vurgulayarak, ırk ve kültür arasında hiçbir bağın olmadığı üzerinde durmaktadırlar¹¹⁴. Nitekim medeniyet ile ırk olguları arasında doğrudan bir bağ olmadığını vurgulayan Niyazi Berkes, bu meyanda; "*Medeniyetin ileriliği ne kan, ne boy, ne burun, ne göz, ne saç, ne de kafa biçimiyle ilgilidir, ama kültür ile ilgilidir.*" yorumunda bulunmaktadır¹¹⁵.

Bilimsel evrenselliğe inanan, anti-faşist, ilerici, ırkçılık karşıtı, anti-kapitalist özellikleriyle *Yurt ve Dünya* ile yazarları, dönemin aşırı sağ çevrelerinin yoğun tepkisini çekerek, kolaylıkla *komünist* damgasını yemiştir. Nitekim İlhan Selçuk'un, yıllar sonra *Yön*'de yazdığı şu satırlar, hem evrensel bilimin gereği olan istatistiksel ve rakamsal gerçeklere dayanan verilerden beslenen ve bu sayede adil bir sosyal adaletten temellenen gerçek bir "sosyal devlet" gerçekleşmesi işinin, komünist, vatan haini, sosyalist, kızıl ve benzeri sahte söylemlerle çarpıtılarak, ne kadar zor olacağını, hem de 1940'lardan 20 sene sonra, hatta günümüzde yine pek bir şeyin değişmediğinin, zihniyet ve kafa yapılarının aynı olduğunun bir kez daha acı bir göstergesidir; "*Bir Ortaçağ manzarası. Toprakla alınıp satılan insanlar, mağara devrini oyuklarının karanlığında yaşayan köyler, ağasının kulu kölesi köylüler, dediği dedik derebeyleri, parayla pulla satılan kadınlar, ilkel bir üretim düzeni, utandırıcı ve sömürgeci bir mekanizma... Bir Ortaçağ manzarası. Ve artık bu manzarayı anlatmak için yukarıdaki cümleleri düzenlemek zahmeti de lüzumsuz. Türkiye artık vatandaşların kafalarında kerrat cetveli gibi rakamlara vurulmuştur. Ne düzende ve nasıl bir vatan üzerinde yaşadığımızı kelimelerin aldatıcı edebiyatında değil, rakamların gerçek matematiğinde öğreniyoruz. Bu hesabın toplam çizgisi altında hepimizi utandırıcı bir sayı yazılıdır. Gerisi Şark palavrası. Siz rakamlara bakınız. Bu rakamlar bazı kimselerin hiç hoşuna gitmez. Türkiye kelime edebiyatının karanlık tünelinden kurtulup rakam gerçeklerinin aydınlığına çıktığı gün, bu bazı kimselerin işleri bozulmuştur. Bu bazı kimseler, şimdi aydınlığa çıkmış*

112 Ağduk Gevrek, a.g.m., s.264.

113 Adnan Cemgil, "Cümhuriyet Rejiminde Milliyetçilik ve İnkılâpçılık", *Yurt ve Dünya*, C.4, S.35, Ankara, Kasım 1943, s.426.

114 Ağduk Gevrek, a.g.m., s.265.

115 Berkes, "Günün Terimleri: Irk ve Irkçılık", s.438.

yarasalar gibi kör gözlerini kırıpıştırarak can havliyle son kozlarını oynamak yolundalar: - Komünist, komünist!.. Yirminci Yüzyıl Türkiyesinde, Ortaçağ Papa'sının aforozu gibi fikir hürriyeti kaatillerinin kemendi olmaktadır bu kelime. Gerici ve istismarcı bir düzenin muhasebesini yapmak isteyen her beyin, karşısında bu kelimeyi bulmaktadır: - Komünist, komünist!."116

Dönem, zaten hayli gergin, hassas ve anti-Sovyet anlayışın hâkim olduğu Türk fikir hayatının oldukça buhranda olduğu bir dönemdir. Dergi yazarlarının çok yalın biçimde ortaya koydukları ve sözde milliyetçilik düşmanımışcasına bütün şimşekleri üzerlerine çeken anti-faşist ve ırkçılık karşıtı tutum ve çizgileri, zamanın TKP ve benzeri tüm yeraltına çekilmiş komünist oluşumlarıyla da kolayca eklemelerine ve ilişkilendirilmelerine¹¹⁷ neden olacaktır. Çetik'in de vurguladığı şekilde; "Adımlar ve Yurt ve Dünya'nın TKP denetiminde faaliyet gösterdiği hem hükümet ve sağcılara suçlama amacıyla, hem de solcular ve TKP'lilerce sahiplenme amacıyla iddia edilmektedir. Mihri Belli'nin bu konuda verdiği bilgiler abartılı ve örneğin Behice Boran'ın 1948-52 arasında yargılandığı davada verdiği bilgilerle de tutarsızdır. Ayrıca Boratao açıkça böyle bir bağlantının olmadığını söyler. Berkes de böyle bir denetime gelecek birisi değildir."¹¹⁸ Hatta dergide bu yıllarda yazdıkları çeşitli yazılar¹¹⁹, deyim yerindeyse adeta bir "cadı kazanı"nın

116 İlhan Selçuk, "Şantaj İflas Edecektir", Yön, C.1, S.4, İstanbul, 10 Ocak 1962, s.5.

117 "Şefik Hüsnü; kendisini himâye edenlerin gayretleriyle nihayet Dâhiliye Vekâleti'nin 11/7/1939 gün ve Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Şube IV. 270/12472 sayılı emirleri üzerine, Paris Konsolosluğumuzdan aldığı 5/8/1939 gün ve 374/4049 sayılı pasaportla İstanbul'a gelmeğe muvaffak olmuştur. Bu "söz verme" ile memlekete gelen Şefik Hüsnü, tekrar faaliyete geçmiş, ve komünistlerin idaresini ele almıştır." Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967, s.503. Dolayısıyla o dönemde, bir kimse için, bu tür söylentilere muhatap olmak ve dahası onlarla ilişkilendirilmek, yönetici egemen sınıfların tüm lanetlerini üzerine çekmek için birebirdi. Nitekim Ağduk Gevrek'in aktarımıyla; "Mediha Berkes bu tür söylentilerden çok korktuklarını, konsolosluklardan üniversiteye gelen davetlere bile gitmediklerini vurgulamıştır. Hele bu davet Sovyetler Birliği Konsolosluğu'ndan gelirse daveti özellikle reddettiklerini belirtmiştir." Ağduk Gevrek, a.g.m., s.270. Nitekim onlarca yıl ruhandan ve benliğinden atamayacağı bu ürküntüler, 1948 DTCF Tasfiyeleri'nden sonra işsiz ve 1952'de eşi Niyazi Berkes'in Kanada'ya gitmesiyle de Türkiye'de hem işsiz, hem mimli, hem de küçük çocuğuyla yalnız başına büyük sıkıntılar içerisinde kalan Mediha Esenal (Berkes)'in, gerek akademik hayatının son bulmasına, gerekse yıllarca tek bir satır dahi yazamamasına neden olacaktır. Bu yüzden de, Esenal'ın bu bağlamda aktardıkları, Türkiye'de değerli bir akademik neslin nasıl hoyratça harcandığına adeta acı bir örnek-olay teşkil etmekte ve ibretle okunması gerekmektedir; "[1948 olayları sonrası] on yıl boyunca toplum dışına itilişim, ülkemin benim hizmetime ihtiyaç duymayışı, bana çok zor geldi. O kırgınlığı bir daha üstümden atamadım... [Bu kitaba] sonsözü eklemekte amacım, okura daha sonraki yıllarda neler olduğunu anlatmak; "Solcu Profesörler" davası yıllarından başlayarak, 1945'ten bu kitabı hazırlamaya başladığım 1995'e kadar 50 yıl, araştırma ve yazı yazmaktan neden korktuğumu açıklamaktır." Esenal, a.g.e., ss.275, 13.

118 Çetik, "Muzaffer Şerif Karanlık Odada...", s.47.

119 Örneğin, Büyük Millet Meclisi'nin 4 Temmuz 1941 tarihli oturumunda kabul edilip, 12 Temmuz 1941 tarihinde yürürlüğe giren 4089 sayılı kanun, Kaymakamlık stajını bitirmiş "Maiyet Memurları"nın altı aylık bir kursa tabi olmalarını amirdir. Bu kanun gereğince, 15 Ocak 1942 tarihinde Ankara'da Siyasal Bilgiler Okulu'nda açılan ilk Kaymakamlık Kursu'nun müfredat programında, çeşitli konularda konferans serileri ön görülmekte olup, bunlardan "Propaganda Meselesi" başlıklı konferans serisinin "8 - Muhtelif Memleketlerde

kaynamasının tamamlanıp, Niyazi Berkes, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav'a 1946-1948 yılları arasında "derslerinde ve araştırmalarında görevlerini kötüye kullanmaktan" açılan kovuşturma ve davalarda önlerine getirilip, suçlanmalarına neden olacaktır¹²⁰.

Şükran Kurdakul'un benzetimiyle ise, "geleceğe mektup yazmayı göze alan aydınların dergisi"¹²¹ *Yurt ve Dünya* ile onun yazarları, dönemin hassas savaş koşulları nedeniyle, *kaypak* bir siyasetin göbeğinde yer almalarına rağmen, bir o kadar da siyasetten uzaktırlar. Dördüncü yıllarını kutladıkları 1944'de yazılan anonim yazıda görevlerinin okuyucularına aydınlık ödevi yapmak ve doğru yolu göstermekten başka bir şey olmadığını belirten yazarların¹²² en büyük suçları, ilerici ve anti-faşist oluşları ve toplumun sorunları ile ilgilenmeleri, bu sorunları bilimsel olarak tespit edip, yazılarına konu etmeleridir¹²³. Keza 1941 Ocak ayında nice bilimsel ve evrensel değer, umut ve beklentilerle çıkarılan dergi ve yazarları, 1943 yılıyla birlikte başlayan kötü yılların kurbanı olacaklar ve *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar*, 16 Mayıs 1944'te resmen kapatılacaklardır¹²⁴.

Propaganda Tatbiki" kısmı altında "Sovyet Rusya'da (Komünist ideoloji ve propagandası)" alt konu başlığı bulunmaktadır. Hasan Refik Ertuğ, "Kaymakamlık Kursu Başlarken", *Aylık Siyasi İlimler (Mülkiye)*, S.131, Ankara, Şubat 1942, s.476. Bu bağlamda, 1942 senesinde *Yurt ve Dünya* dergisinde, Niyazi Berkes gibi, Sovyet Rusya ve oradaki değişik meseleler üzerine yazı yazarların, II. Dünya Savaşı sonlarında, ABD-İngiltere ikilisinin başını çektiği Batı bloğu ile Sovyet Rusya'nın başını çektiği Doğu bloğu arasındaki çatışma ve anlaşmazlıkların en üst seviyeye çıktığı 1943-1946 döneminde, geçmişten gelen bu çalışma ve yazılarına bakılarak, kolaylıkla Sovyet Rusya ve Komünizm propagandası yaptıklarını iddia etmek, art niyetli çevreler için bir hayli kolay olmuştur.

- 120 Ülken'e göre, *Yurt ve Dünya*'nın radikal yapısı, savaş yıllarında diğer milliyetçi dergiler ile zıtlaşarak bir ikilik yaratmıştır. Hilmi Ziya Ülken, "Türk Düşüncesi ve Dergilerimiz", *Türk Düşüncesi*, C.I, S.2, Ankara, Ocak 1954, s.87. Zaten Küçük'ün de vurguladığı gibi dergi, bu ikilik paralelinin etkisiyle, 1944'te kapatılması sonrasındaki dönemde, yayınladıklarından çok, Tan Baskını ve DTCF tasfiyeleri ile dikkatleri üstünde toplayacaktır. Küçük, *a.g.m.*, s.141.
- 121 Şükran Kurdakul, "Lütfiye Güçlü Öğretmenin Anımsattıkları", *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1997, s.11.
- 122 *Yurt ve Dünya*, "Dördüncü Yılıız", C.5, S.37, Ankara, Ocak 1944, ss.3-4.
- 123 Ağduk Gevrek, *a.g.m.*, s.270. Ancak, *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar*'a karşı aşırı sağcı ve Anadolucu yayın organlarından yapılan polemikler ve hücumlara, daha zorlu ve sıkı bir çevreden, hükümet çevresinden de bir takım sinsî düşüncelerin eklendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Boratav'ın Sabiha Sertel'e aktardığı şekilde; "Meclis kulislerinde de her iki dergiye bir karşı kontrol hazırlıkları olduğunu duyuyorduk. Gayretkeş Halk Partisi mebuslarından Anadolucu grup diye gösterilebilecek kimseler, Reşat Şemseddin Sırer, Şeket Raşit Hatipoğlu (eski Ziraat Bakanı) etrafında toplanmışlar ve hazırlıklara girişmişlerdi. Aleyhimizde en çok yaygara yapanlardan biri Fahri Ecevit idi. (Şimdiki Halk Partisi'nin Ortanın Solu akımını yürüten Bülent Ecevit'in babası.)" Akt. Sertel, *a.g.e.*, ss.220-221.
- 124 Hasan-Âli Yücel, *Dâvam*, Ulus Basımevi, Ankara, 1947, s.113. *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar* dergilerinin kapanmasına ilişkin *Aydın Tarihi*'nde yer alan haber ise şu şekildedir; "KAPANANLAR: Adımlar: Ankara'da 1 Mayıs 1944 tarihinde tesis edilen bu fikir ve sanat mecmuası Vekiller Heyetinin 16 Mayıs 1944 tarihli kararile ve Matbuat Kanununun 50 inci maddesi mucibince kapatılmıştır. İmtiyaz sahibi ve Umumî Neşriyat Müdürü Dr. Behice Sadık Boran'dır... Son nüshasının tarihi Nisan 1944 ve numarası 12 dir." ile "Yurt ve Dünya: Ankara'da 11 Kânunusani 1941 tarihinde tesis edilen on beş günlük "Yurt ve Dünya" mecmuası İcra Vekilleri Heyetinin 16 Mayıs 1944 tarihli kararile ve Matbuat Kanununun 50 inci maddesine tevfikân kapatılmıştır.

Sonuç

Niyazi Berkes, 1939'da ABD'den Türkiye'ye dönmesini müteakip, DTCF'de sosyoloji asistanı olarak göreve başlamıştır. Bu dönemin Ankara'sında Berkes, kendisini sol görüşlü, ilerici-yurtsever ve aydınlanmacı bir entelektüel grubun içinde bulmuştur. Bu yıllarda Avrupa'da ve Türkiye'de ırkçı ve faşist akımlar da hızla güçlenmekte ve siyasallaşmaktadır. Türk toplumu da, zorlu savaş yıllarının etkisi altında türlü sosyo-ekonomik problemler yaşamaktadır. Bütün bu gelişmeler, Berkes'in felsefe, sosyoloji eğitimleri ve ABD'de öğrendiği Marksist görüşüyle de birleşince, bu durum, onun yazınının 1940'ların başlarıyla beraber teorik ve kuramsal sosyoloji çalışmalarından uzaklaşarak, daha sosyo-politik konu ve sorunlara yönelmesine neden olmuştur. Bunun başlıca göstergesi, Berkes'in 1940'ların başlarında *Yurt ve Dünya* gibi Türkiye ile dış dünyanın sorunları ile bunların birbirlerine olan tesir ve bağılıkları üzerine eğilen sol bir düşünce dergisinde, hem de önsaflarda yer ve sorumluluk almasıdır¹²⁵.

Niyazi Berkes'in 1930 ve 1940'lı yıllardaki çalışmaları, genel olarak aldığı felsefe ve sosyoloji eğitimleri çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak, 1940'lı yıllarda ilerici ve aydınlanmacı bir dergi olarak doğan *Yurt ve Dünya*'nın da etkisiyle Berkes, daha çok sosyo-politik konulara yönelmiştir. Bu kapsamda, edebiyattan, kapitalizmin niteliklerine, emperyalizmden eğitim sorunlarına kadar çok geniş bir yelpazeye yayılan Berkes yazını, ayrıca köy ve köy sosyolojisi, ırkçılık, toplumbilim, güncel toplumsal sorunlar, bolca kitap tanıtımları, güncel toplumsal olaylar üzerine yorum ve eleştiriler gibi farklı konulara da ağırlık vermiştir. Bu çerçevede, Niyazi Berkes'in Türk düşün hayatındaki ilk entelektüel etkinliğinin, 1940'lı yıllarda güçlendiği söylemek mümkündür. Bu dönemde yaptığı sosyolojik çalışmaların üzerinde önemle durulmasında büyük fayda vardır¹²⁶. Bununla birlikte, Berkes, bu dönemde sosyolojik çalışmalarının yanı sıra, siyaset bilimi konusunda da, özellikle bilgilendirici yanı ağır basan yazılar yazmış, yapıtlar vermiştir¹²⁷.

Mecmuanın imtiyaz sahibi Perteo Naili Boratao ve Umumî Neşriyat Müdürü Adnan Cemgil'dir... Son nüshasının tarihi 15 Mart 1944 ve numarası 42 dir." Ayın Tarihi, "Mayıs ve Haziran 1944 aylarında çıkan ve kapanan gazete ve mecmualar", No: 127, Haziran 1944, s.452.

- 125 Kayalı'nın tespitiyle, 1960'lı ve 1970'li yıllardaki çalışmalarının aksine "tarih", ilk yazın döneminde Berkes'in temel konularından biri değildir. Bununla birlikte, *Yurt ve Dünya* dergisinde yayımlanan çok sayıda makalesi, birikiminin ve genel yaklaşımının Türkiye'nin sorunları konusunda ne ölçüde kullanıldığını gösterecek mahiyettedir. Kayalı, *a.g.m.*, s.7.
- 126 Son dönem Türk düşünce hayatında bu anlamda yapılan bazı örnek çalışmalar ve ayrıntıları için bkz. Mehmet Devrim Topses, *Niyazi Berkes'in Sosyoloji Anlayışı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2011; Aytaç Yıldız, "Niyazi Berkes ve Türkiye'de Çağdaşlaşma'nın Gelişimi", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S.46, İstanbul, 2012, ss.1-33; Aylin Görgün Baran, "Türkiye Sosyolojisine Katkıları Açısından Niyazi Berkes'de Batılılaşma ve Çağdaşlaşma", *Journal of Turkish Studies*, S.37, Harvard, US, 2012, ss.69-87.
- 127 Kayalı, *a.g.m.*, s.7.

Yine bu dönemde *Ülkü Halkevleri Mecmuası*'nda bazı yazıları ile *DTCF Dergisi*'nde bazı sosyoloji incelemeleri yayımlanan Berkes'in, bu döneme esas ağırlığını koyan yazın hayatı *Yurt ve Dünya* dergisinde şekillenmiştir¹²⁸. *Yurt ve Dünya*'nın 1944 yılında hükümet baskısıyla kapatılmasının ardından Berkes, yazın hayatını *Ant, Söz ve Tercüme* dergilerindeki bir iki yazıyla sürdürmeye çalışmıştır.

Bu noktada ilk tespitimiz şudur. Anlaşılan o ki, *Yurt ve Dünya*'nın kapatılmasının yarattığı boşluk¹²⁹, Niyazi Berkes'in daha önce dergiler, yazılar, makaleler, tercüme için harcadığı yoğun zamanı akademik çalışmalarına katmasına vesile olmuştur. Nitekim Niyazi Berkes'in Nisan 1946'da, çok partili yaşama geçişe dair siyasi girişimlerin de arttığı dönemin tartışma gündemini yansıtır nitelikte, *Siyasî Partiler* başlıklı kitabını hazırlayıp, o dönemde dergisi kapatılmış olsa da, yayınevi halen faal olan *Yurt ve Dünya Yayınları*'ndan yayımladığı görülmektedir¹³⁰.

Bununla birlikte, yine de vurgulanması gereken bir tespit de şudur: *Yurt ve Dünya*'nın bu şekilde aniden ve baskıyla, hele de Hasan-Âli Yücel gibi bir ilerici kişiliğin baskısıyla kapatılması, aslında Niyazi Berkes'i çok sarsmıştır. Belki bu duygusallık anlarından hissedilmeyebilir, ancak Niyazi Berkes'in Mayıs 1944 sonrası yazın hayatının tarih sırasına göre yapılacak bir incelemesi, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Aslında, Berkes'in yazın çizgisindeki bu düşüşü, yalnızca *Yurt ve Dünya*'nın yayın hayatına son vermesine bağlamamak gerekir. Keza 1944 yılı, DTCF'li solcu hocalar için pek de parlak başlamamıştır. 1944'ün Ocak ayında fakültedeki siyasi ikiliği araştırmak üzere bir soruşturma açılmış ve sonuçta hazırlanan müfettiş raporuyla, Berkes, Boran, Boratav ve Başoğlu'nun

128 Aral'a göre, 1930 ve 1940'larda, *Siyasî İlimler, İş ve Ülkü* gibi dergilerde çeşitli yazı ve makaleleri çıkan Berkes'in düşünceleri, özellikle 20. sayıdan sonra Boratav'la birlikte yönettiği *Yurt ve Dünya*'da yazdığı yazılarla biçimlenmeye başlar. Bundan önceki yazıları daha çok bir bilim olarak sosyolojinin Türkiye'de tanıtılmasına, sosyoloji kuramları hakkında genel bilgilendirmelere dayanır. Bunların bir kısmı da, *Ülkü*'deki bir dizi yazı gibi, doğrudan Amerikan sosyolojisinin tanıtılmasına yöneliktir. Aral, *a.g.m.*, s.108.

129 Belli, sayfalarında gözlemediği bütün düşünsel eksikliklere ve sığıklara rağmen, *Yurt ve Dünya* girişimini, legal yayın alanında ilerici fikir yönünü benimsemiş, demokrasi mücadelesi yolunda bir ileri adım saymak gerektiğini vurgulamaktadır. Belli, *a.g.e.*, s.202.

130 Berkes'in, II. Dünya Savaşı bitiminde Türkiye'de çok partili bir rejime doğru bir canlanmanın görüldüğü bir dönemde, çeşitli siyasi partiler hakkında kamuoyunda duyulan bilgi eksikliğini karşılamak maksadıyla hazırladığı söz konusu eser için bkz. Niyazi Berkes, *Siyasî Partiler: İngiltere, Amerika, Fransa ve Amerikada*, *Yurt ve Dünya Yayınları*, İstanbul, 1946. Aral'ın vurguladığı şekilde; "Kitabın çok partili hayata geçiş yıllarına rastgelmesi bilinçli bir çabadır; çünkü "demokrasiye hazırlanan" bir Türkiye'de siyasi partilerin ne olduğunu Batı'daki uygulamalarıyla veren bir yayın yoktur. Tek kelimeyle Tek Parti, Tek Şef vardır. Anlarında bu kitabı yıllarca CHP'li, DP'li kişilerin daha sonra da 27 Mayısçıların elinde gördüğünü hatta Fevzi Çakmak'ın bile her satırının altını çizerek okuduğunu anlatan Berkes,... kitapta genel olarak "siyasal parti" kavramını tartıştığı, Unutulan Yıllar'a da aldığı bölümde, "Belirli faslılarla halkın hakemliğine başvurmak yolunu tutmayan partiler gerçek anlamı ile parti değildiler. Örgütlenmeleri bir kamu örgütlenişleri değil, bir Şef örgütüdür." Kitabın yazıldığı dönemde, kastedilenlerin hangi parti ve hangi Şef olduğunu anlatmaya gerek yok herhalde, bu da Berkes'in doğruluğu ve cesaretini göstermiyor mu?" Aral, *a.g.m.*, s.111.

yazdıklarıyla öğrencileri ilişkileri takip altına alınacaktır. Mart 1944 ayında, Başoğlu, sola yapılan baskı çerçevesinde, hiç manası yokken tutuklanacak, hapse atılacaktır. Nisan-Mayıs 1944 ayları, Sabahattin Ali-Nihal Atsız davası ve azıtmış şekildeki sağcı öğrenci nümayiş ve gösterilerinin gerginliğiyle geçecektir. Bir de bunlara, Nisan 1944 ayında Berkes, Boratav ve Boran'ın, meşhur "Millî Şef'e Bağlılık (ubudiyet)" bildirisini imzalamak zorunda kalmaları eklenecek; fakülte'deki ve Türkiye'deki bu gergin ortamda yaşama ve bilim yapma eylemlerini insanca sürdüremeyeceklerini gören Berkesler'in, ABD'de yarım kalan doktora eğitimlerine devam etmek için yaptıkları başvurunun resmi makamlarca reddedilmesi, bardağı taşıran son damla olacaktır.

Bu gelişmelerden sonra Niyazi Berkes'in yoğun şekilde yazın faaliyetini sürdürdüğü *Aylık Siyasî İlimler (Mülkiye)* mecmuasında yazmaya son verdiği, A.Ü. *DTCF Dergisi'*nde Mart 1945-Ağustos 1946 sürecinde sadece üç yazı yayımlattığı, 1945'te *Ant* dergisinde iki yazı yazdığı ve *Söz* ile *Tercüme* dergilerinde de 1946'da birer yazısının çıktığı ve bu dönemde sadece *Tan* ve -çok kısa bir zaman olarak da- *24 Saat* gazetelerinde yazı yazma faaliyetini sürdürdüğü görülmektedir¹³¹. Ayrıca, bu dönemde yayınlatacağı tek telif eseri de *Siyasî Partiler: İngiltere, Amerika, Fransa ve Amerikada* (1946) başlıklı kitabı olacaktır. Kısacası, *Yurt ve Dünya'*nın bu şekilde kapatılmasının, Niyazi Berkes'in yazın hayatına inen ağır bir psikolojik darbe olduğunu söylemek mümkündür¹³². Zira bundan sonra Berkes ve arkadaşlarını, 1952'ye kadar sürecek ve çeşitli nitelikte soruşturmalar, aşırı sağcı terör eylemleri, bakanlık emrine almalar, meslekten men edilmeler, davalar ve mahkemelerle bezenmiş azap dolu bir süreç beklemektedir. Dünyanın hiçbir ülkesinde bir bilim insanı veya sanatçı, böylesi bir süreçte bir şey üretmez. Nitekim Mayıs 1944 sonrasında da Niyazi Berkes'in yazın hayatında olacak olan da budur: *Zorunlu kısırlık...*

Yurt ve Dünya içinse söylenebilecek olanlar şunlardır. Kadrosunda dönemin önemli yazarlarının ve düşünce adamlarının yer aldığı Yurt ve Dünya, ismiyle müsemma olduğu şekilde, hem yurttan hem de dünyadan oldukça fazla sayıda ilmî ve edebî haberi sayfalarında barındırmış sol-muhalif bir dergidir. Her ne kadar bu muhalefeti yayımının ilk yıllarında sergilemekten imtina etmiş olsa da, o yıllarda Türkiye'de tırmanan ırkçı-faşist akımlara karşı 1943'ten itibaren muhalif konumunu hayli belirtir olmuştur. Dolayısıyla, 1940'lı yıllarda solun Ankara çevresini oluşturması itibarıyla da dikkat çekici ve bu bağlamda

131 Bu sürecin ve yazıların ayrıntısı için bkz. Ak, a.g.m.

132 Aral'ın da vurguladığı gibi, *Yurt ve Dünya* öncesinde, *Felsefe ve İctimaiyat, İş, Siyasî İlimler Mecmuası (Mülkiye), Ülkü* gibi dergilerde yazıları çıkan Niyazi Berkes'in düşünceleri özellikle, 20. sayıdan sonra Boratav ile birlikte yönettiği *Yurt ve Dünya'*da yazdığı daha siyasi ve toplumsal içerikli yazılarla biçimlenmeye başlamıştır. Bundan önceki yazıları, daha çok bir bilim olarak sosyolojinin, Türkiye'de tanıtılmasına, sosyoloji kuramları hakkında genel değerlendirmelere dayanır. Bunların bir kısmı da, (*Ülkü'*deki bir dizi yazı gibi) doğrudan Amerikan sosyolojisinin tanıtılmasına yöneliktir. Bundan ötürü, *Yurt ve Dünya'*nın, Berkes'in düşün yaşamında, yarım bırakılan etkili düşünsel kaynaklardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Aral, a.g.m., s.108.

bir hayli de etkin olan bu düşünsel zemin, Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Berkes ve kısmen de olsa Muzaffer Şerif Başoğlu gibi aydınların düşünceleriyle şekillenmiş; böylece dergi, 1940'lı yılların Türkiye'sinin entelektüel tartışmalarında oldukça merkezi bir rol oynamıştır. Nihai sözde, Yurt ve Dünya'nın, 1940'lı yılların toplumsal, düşünsel ve sanatsal sorunlarına ilişkin önemli görüş ve önerilerde bulunmak suretiyle, adeta şimdilerin yaşadığı sorunlara da ayna tuttuğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

A.Ü. DTCF Personel Arşivi:

A.Ü. DTCF Personel Arşivi, Mediha Berkes Kişisel Dosyası (Dosya No: 144).

II. Süreli Yayınlar

Argos,

A.Ü. DTCF Dergisi,

A.Ü. SBF Dergisi,

A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,

Aydın Tarihi,

Aylık Siyasî İlimler (Mülkiye),

Cumhuriyet,

Folklor/Edebiyat Dergisi,

Journal of Turkish Studies,

Milliyet,

Milliyet Gazete Pazar,

Tarih ve Toplum,

TBMM Tutanak Dergisi,

Toplumsal Tarih,

Toplum ve Bilim,

Türk Düşüncesi,

Ülkü Halkeöleri Dergisi,

Vakit,

Yön,

Yurt ve Dünya,

III. Kitaplar

- AĞDUK GEVREK, Meltem, *Yurt ve Dünya (1941-1944)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.
- AKÇAM, Alper, *Anadolu Rönesansı Esas Duruşta!...*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009.
- ATACAN, Fulya, ERCAN, Fuat, KURTULUŞ, Hatice ve TÜRKAY, Mehmet (Haz.), *"Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım" - Mübeccel B. Kıray'la Söyleşi*, 2.bsk., Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002.
- ATILGAN, Gökhan, *Behice Boran-Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, 2.bsk., Yordam Kitap, İstanbul, 2009.
- BARUTÇU, Zübeyir, *Tek Parti Döneminde Muhalif Bir Dergi: "Yurt ve Dünya"*, Yayınlanmış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.
- BELLİ, Sevim, *Boşuna mı Çiğnedik? - Anılar*, Belge Yayınları, İstanbul, 1994.
- BELLİ, Mihri, *İnsanlar Tanıdım: Mihri Belli'nin Anıları*, 4.b., Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2002.
- BERKES, Niyazi, *Siyasî Partiler: İngiltere, Amerika, Fransa ve Amerikada*, Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul, 1946.
- BERKES, Niyazi, *Unutulan Yıllar*, Ruşen Sezer (Yay.Haz.), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- ÇETİK, Mete, *Üniversitede Cadı Avı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve P.N. Boratav'ın Müdafası*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.
- DİNÇER, Hasan, *Niyazi Berkes'e Göre Kemalizm ve Çağdaşlaşma*. Yayınlanmamış doktora tezi, A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2012.
- DİNÇŞAHİN, Şakir, *A Study on Turkish Modernization and Kemalism: The Life, Times and Thoughts of Niyazi Berkes (Türkiye'de Çağdaşlaşma ve Kemalizm Üzerine Bir Çalışma: Niyazi Berkes'in Hayatı, Dönemi ve Düşünceleri)*, Yayınlanmış doktora tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- EKİNCİ, Necdet, *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.
- ESENEL [BERKES], Mediha, *Geç Kalmış Kitap (1940'lı Yıllarda Anadolu Köylerinde Araştırmalar ve Yaşadığım Çeoreden İzlenimler)*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- GÖNENÇ, Güney, *Karanlık Zamanların Şarkısı: Ünivesitede 40'lı-50'li Yıllar*, Yeni Umud Yayınları, Ankara, 2011.
- GÜNAYDIN, A. Visâli, *Sosyalist ve Radikal Sol Doktrinler Komünizm Strateji ve Taktikleri*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1974.

- GÜNYOL, Vedat, *Sanat ve Edebiyat Dergileri*, Alan Yayınları, İstanbul, 1986.
- GÜVENİR, O. Murat, *II. Dünya Savaşında Türk Basımı*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1991.
- HARRIS, George S., *Türkiyede Komünizmin Kaynakları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1975.
- HATİBOĞLU, M.Tahir, *Türkiye Üniversite Tarihi*, Yen.2.bsk., Selvi Yayınevi, Ankara, 2000.
- HIRSCH, Ernst E., *Anılarım (Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi)*, Çev. Fatma Suphi, 5.bsk., TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2000.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010.
- KARADENİZ, Abdurrahim, *Düşünce ve Edebiyatımızda Yurt ve Dünya Dergisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968.
- KAYALLI, Kurtuluş, *Türk Düşünce Dünyası Üzerine Sınırlı Değerlendirmeler I*, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994.
- KURDAKUL, Şükran, *Cezaoından Babalı'ye Babalı'den TİP'e Anılar*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2003.
- MORAN, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-I: Ahmet Mithat'tan A.H.Tanpınar'a*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- MUMCU, Uğur, *Bir Uzun Yürüyüş*, 12.bsk., Tekin Yayınevi, İstanbul, 1994.
- NADİ, Nadir, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991.
- OĞUZ, Burhan, *Yaşadıklarım, Dinlediklerim: Tarihî ve Toplumsal Anılar*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2000.
- SAYILGAN, Aclan, *Solun 94 Yılı, 1871-1965: Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareketler*, Mars Matbaası, Ankara, 1968.
- SEFERCİOĞLU, Necmeddin, *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayını, Ankara, 2008.
- SERTEL, Sabiha, *Roman Gibi (Anılar)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978.
- TEVETOĞLU, Fethi, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faâliyetler (1910-1960)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967.
- TÜRKALİ, Vedat, *Komünist*, Gendaş Kültür, İstanbul, 2001.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, gen.2.b., Dede Korkut Yayınları, İstanbul, 1977.

TALAS, Cahit, *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.

TOKER, Metin, *Tek Partiden Çok Partiye*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.

TOPSES, Mehmet Devrim, *Niyazi Berkes'in Sosyoloji Anlayışı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2011.

TOPUZ, Hıfzı, *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 5.b., Ülken Yayınları, İstanbul, 1998.

WEISBAND, Edward, *2. Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası*, Çev. Mehmet Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974.

YÜCEL, Hasan-Âli, *Dâvam*, Ulus Basımevi, Ankara, 1947.

IV. Makaleler

ANONİM, "Haberler: Serbest Dersler", A.Ü. *DTCF Dergisi*, C.II, S.2, Ocak-Şubat 1944, ss.360-361.

AĞDUK GEVREK, Meltem, "Yurt ve Dünya/1941-1944: 1940'ların "Solunun" Ankara Çevresi", *Toplum ve Bilim*, S.78, Ankara, 1998, ss.255-272.

AK, Gökhan, "Niyazi Berkes Yazını Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", A.Ü. *DTCF Dergisi*, C.54, S.2, Ankara, Aralık 2014, ss.419-486.

ALÖÇ, Kâzım, "İfşa Ediyorum: Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık", Rasih Nuri İleri (Der.), *Kırklı Yıllar 5*, TÜSTAV Yayını, İstanbul, 2006.

ARAL, Fahri, "Niyazi Berkes'in Düşünce Dünyası ve Eserleri", İsmail Bozkurt (Yay.Haz.), *İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler 1. Sempozyumu: Niyazi Berkes: 21-23 Nisan 1999*, DAÜ KAM Yayınları, Gazimağusa, KKTC, 2000, ss.107-113.

Aydın Tarihi, "2 nci Kânun 1941 Ayı İçinde Yeni Çıkan, Kapanan ve Kapatılan Gazete ve Mecmualar", No: 86, Ocak 1941, s.318.

Aydın Tarihi, "Vesikalar: Saracoğlu hükûmetinin programı", No:105, Ağustos 1942, ss.23-32.

Aydın Tarihi, "Mayıs ve Haziran 1944 aylarında çıkan ve kapanan gazete ve mecmualar", No: 127, Haziran 1944, ss.450-452.

BAŞGÖZ, İlhan, "Pertev Hoca İçin", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, C.1, S.2, Ankara, 1995, ss.101-103.

BATUR, Sertan ve ASLITÜRK, Ersin, "Sosyal Psikolojinin Önemli İsmi Muzaffer Şerif'in Türkiye Yılları", *Toplumsal Tarih*, S.152, İstanbul, Ağustos 2006, ss.50-55.

- BERKES, Fikret, “Niyazi Berkes ve Mediha Berkes’in 1940’lı Yıllarda Ankara Köylerinde Yaptıkları Sosyolojik Araştırmalar”, *İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler 1. Sempozyumu: Niyazi Berkes: 21-23 Nisan 1999*, İsmail Bozkurt (Yay.Haz.), DAÜ KAM Yayınları, Gazimağusa, KKTC, 2000, ss.1-7.
- BERKES, Niyazi, “Birleşik Amerika Devletlerinde Sosyoloji”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, C.14, S.79, Eylül 1939, ss.41-46.
- BERKES, Niyazi, “Propaganda”, *Aylık Siyasî İlimler (Mülkiye)*, S.102, Eylül 1939, ss.252-257.
- BERKES, Niyazi, “Namık Kemal’in İslâhatçılığı”, *Yurt ve Dünya*, C.1, S.1, Ankara, Ocak 1941, ss.13-17.
- BERKES, Niyazi, “Ziya Gökalp’in Sosyolojisi”, *Yurt ve Dünya*, C.2, S.11, Ankara, Kasım 1941, ss.277-292.
- BERKES, Niyazi, “İlim Dünyasındaki Durumumuz”, *Yurt ve Dünya*, C.3, S.20, Ankara, 29 Ekim 1942, ss.271-275.
- BERKES, Niyazi, “Modern Ekonominin Tezatlarından Faşizm”, *Yurt ve Dünya*, C.4, S.33, Ankara, Eylül 1943, ss.325-330.
- BERKES, Niyazi, “Günün Terimleri: Emperyalizm”, *Yurt ve Dünya*, C.5, S.40, Ankara, 15 Şubat 1944, ss.113-115.
- BİRKALAN, Hande, “Pertev Naili Boratav, Türkiye’de Politika ve Üniversite Olayları”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Çev. Gönenç Turan, C.9, S.33, Ankara, 2003, ss.105-122.
- CEMGİL, Adnan, “Cümhuriyet Rejiminde Milliyetçilik ve İnkılâpçılık”, *Yurt ve Dünya*, C.4, S.35, Ankara, Kasım 1943, ss.424-426.
- ÇETİK, Mete, “Niyazi Berkes’in Türkiye’deki Meslek Hayatı ve Üniversiteden Atılması”, İsmail Bozkurt (Yay.Haz.), *İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler 1. Sempozyumu: Niyazi Berkes: 21-23 Nisan 1999*, DAÜ KAM Yayınları, Gazimağusa, KKTC, 2000, ss.71-83.
- ÇETİK, Mete, “Muzaffer Şerif Karanlık Odada: Türkiye Yılları”, *Muzaffer Şerif’e Armağan: Muzaffer Şerif’ten Muzafer Sherif’e*, Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk (Haz.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, ss.23-54.
- DARENDELİOĞLU, İlhan, “1925-1950 Arası Solcu ve Komünist Organları”, *Türkiye’de Komünist Hareketleri*, 5.b., Toker Yayınları, İstanbul, 1979, ss.320-339.
- DİNÇER, Hasan, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Bir Dergi: Yurt ve Dünya”, *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.42, Ankara, 2008, ss.193-230.

- DOST, Ayfer, "Korkut Boratav ile Söyleşi: 1947-48 Dil-Tarih'teki Tasfiye Üzerine", *Toplumsal Tarih*, S.162, İstanbul, Haziran 2007, ss.36-41.
- DÜZGÖREN, Koray (Yay.Haz.), "Türkiye Sınırında Savaş Rüzgârları (Mihri Belli'nin Anıları-5)", *Milliyet*, 24 Haziran 1989, s.11.
- ERSEL, Hasan, KUYAŞ, Ahmet, OKTAY, Ahmet ve TUNÇAY, Mete (Yay.Kur), "İlerici bir dergi: *Yurt ve Dünya*", *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, Cilt-2, 1941-1960, 4.b., YKY, İstanbul, 2003, s.9.*
- ERTUĞ, Hasan Refik, "Bibliyografya: Yurd ve Dünya", *Aylık Siyasî İlimler (Mülkiye)*, S.118, Ankara, Ocak 1941, s.520.
- ERTUĞ, Hasan Refik, "Kaymakamlık Kursu Başlarken", *Aylık Siyasi İlimler (Mülkiye)*, S.131, Ankara, Şubat 1942, ss.438-476.
- GÖKÇE, Birsen, "Türkiye'de Sosyolojinin Gelişimi", Sekine Karakaş (Yay.Haz.), *Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu: Bildiriler*, (24-26 Nisan 1996/ Ankara), A.Ü. DTCF Yayınları, Ankara, 1998, ss.407-414.
- GÖRGÜN BARAN, Aylin, "Türkiye Sosyolojisine Katkıları Açısından Niyazi Berkes'de Batılılaşma ve Çağdaşlaşma", *Journal of Turkish Studies*, S.37, Harvard, US, 2012, ss.69-87.
- İNALCIK, Halil, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluşu ve İlk Yılları", Kıymet Giray ve Hakan Kaderoğlu (Yay.Haz.), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003.
- KAYALI, Kurtuluş, "Niyazi Berkes'in Tarihsel ve Sosyolojik Çalışmalarının Türk Düşün Yaşamı Üzerindeki Etkileri", *Argos*, S.6, Ankara, Şubat 1989, ss.76-80.
- KAYALI, Kurtuluş, "Hocam Niyazi Berkes'in Ardından", *Tarih ve Toplum*, C.11, S.62, İstanbul, Şubat 1989, ss.7-8.
- KAYALI, Kurtuluş, "Hilmi Ziya Ülken, Dil-Tarih Hocaları ve 1948 Tasfiyesi", *Tarih ve Toplum*, C.11, S.63, İstanbul, Mart 1989, ss.50-56.
- KURDAKUL, Şükran, "Lütfiye Güçlü Öğretmenin Anımsattıkları", *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1997, s.11.
- KÜÇÜK, Yalçın, "Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt-I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.*
- ORAN, Baskın, "İç ve Dış Politika Açısından İkinci Dünya Savaşında Türkiye'de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar", *A.Ü. SBF Dergisi*, C.24, S.3, Ankara, 1969, ss.227-275.

- SANSAL, Erşen, “Niyazi Ağırnaslı’ya Özlem”, Münevver Oğan ve Sebahat Bozbey (Haz.), *Aramızdan ayrılışının 20. yıldönümünde Niyazi Ağırnaslı’ya Armağan*, Ertem Basım Yayın, Ankara, 2007.
- SELÇUK, İlhan, “Şantaj İflas Edecektir”, *Yön*, C.1, S.4, İstanbul, 10 Ocak 1962, s.5.
TBMM Tutanak Dergisi, Devre: VI, C.27, 05.08.1942, ss.24-25.
- TÖKİN, Füzuzan Husrev, *Basın Ansiklopedisi*, Kulen Basımevi, İstanbul, 1963.
- TURAN, Şerafettin, “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Türkiye’nin Bilim, Eğitim ve Kültürel Yaşamındaki Yeri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, Kıymet Giray ve Hakan Kaderoğlu (Yay.Haz.), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003, ss.203-234.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Türk Düşüncesi ve Dergilerimiz”, *Türk Düşüncesi*, C.I, S.2, Ankara, Ocak 1954, ss.82-87.
- Vakit*, “Millî Eğitim Bakanlığının mahkemenin suallerine cevapları”, 03 Haziran 1947, ss.1, 5
- YAZICI, Ferruh, “Yakın tarihin Boratav sayfaları”, *Milliyet Gazete Pazar*, 05 Nisan 1998, s.9.
- Yurt ve Dünya*, “Hâdiseler ve Düşünceler: Irkı Belirsiz Bir Irkçı”, C.4, S.29, Ankara, Mayıs 1943, ss.147-148.
- Yurt ve Dünya*, “Dördüncü Yılımız”, C.5, S.37, Ankara, Ocak 1944, ss.3-4.

EKLER

Niyazi Berkes-Yurt ve Dünya Birlikteliği Bibliyografyası

- N.B.¹³³ [Niyazi Berkes]. (Ocak 1941). Hadiseler, Düşünceler:¹³⁴ Nufus Sayımı.¹³⁵ *Yurt ve Dünya*, 1(1), 7-8.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Ocak 1941). Hadiseler, Düşünceler: Makina ve Çocuk Ölümü. *Yurt ve Dünya*, 1(1), 8-10.
- Berkes, Niyazi. (Ocak 1941). Namık Kemal'in İslâhatçılığı. *Yurt ve Dünya*, 1(1), 13-17.
- Berkes, Niyazi. (İngilizceden Çeviren). (Ocak 1941). Çin Aile Sisteminin Bozuluşu. *Yurt ve Dünya*, 1(1), 44-50.
- Berkes, Niyazi. (Ocak 1941). Okuduklarımız: Kitaplar: Tanzimat (Maarif Vekâleti neşriyatından). *Yurt ve Dünya*, 1(1), 51-53.
- Berkes, Niyazi. (Ocak 1941). Okuduklarımız: Kitaplar: Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolü (Yazan: Donald C. Blaisdell). *Yurt ve Dünya*, 1(1), 53-55.
- Berkes, Niyazi. (Şubat 1941). Bergson'un Sosyal Fikirleri - ölümü dolayısıyla -. *Yurt ve Dünya*, 1(2), 34-42.
- Berkes, Niyazi. (İngilizceden Çeviren). (Şubat 1941). Halk Terbiyesinde İlmin Yeri (Yazan: J. D. Bernal). *Yurt ve Dünya*, 1(2), 51-58.
- Berkes, Niyazi. (İngilizceden Çeviren). (Şubat 1941). Les Theories, Sociologiques Contemporaines (Yazan: P. A. Sorokin). *Yurt ve Dünya*, 1(2), 68-70.

133 Adnan Cemgil'in, aylık *Yurt ve Dünya* mecmuasında, "Olduğu Gibi" başlıklı bir köşesi bulunmaktadır. Derginin 22-23'üncü sayılarının 394-397 numaralı sayfalarında bulunan "İçyüzleri" başlıklı yazı örneğinde olduğu gibi, "Cemgil'in "Olduğu Gibi" köşesinde yayımlanan bu tür yazılarında yazar adı yazının sonunda bulunmamaktadır. Ayrıca bu tür yazıların altında "Küçük Şeyler" adı altında isimsiz yazılara rastlanmaktadır. Bu tür isimsiz yazıların üstteki yazıyı yazan ait olduğunu düşünmekteyiz. Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes'in de bu tür yazılarına rastlanmaktadır (A.K.)." Abdurrahim Karadeniz, *Düşünce ve Edebiyatımızda Yurt ve Dünya Dergisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.262, dip not.

134 Derginin konu sıralanışının, temelde üç bölüm halinde yapılandırıldığı görülmektedir. Birinci bölüm, "Hadiseler ve Düşünceler" -ki derginin klasikleşen bu bölümü 13. ve 40. sayılarda yer almamıştır- başlığı ile verilen, derginin dikkatini çeken günlük olaylardan derlenen ve kısa olan, beğeni, eleştiri, öneri ve bilgiyi kapsayan konu başlıklarından oluşmaktadır. İkinci bölüm, derginin önemli makalelerinin yer aldığı ana gövdedir. Üçüncü bölüm ise, kitap, dergi, makale ve şahıs eleştirilerinin yapıldığı kısımdır. Barutçu, a.g.t., s.23.

135 Derginin ilk sayısından başlamak üzere, "Hadiseler, Düşünceler" bölümünde yer alan bazı yazıların altında, yazıyı kaleme alan olarak belirtilen "N.B." kısaltması, Niyazi Berkes'i betimlemektedir. Bu hususun doğruluğunu, derginin Ekim 1941, Sayı: 10, sayfa 250'deki bazı ifadeler ve yine "Birinci Cildin Fihristi" açıkça teyit etmektedir.

- Berkes, Niyazi. (İngilizceden Çeviren). (Mart 1941). Afrika Değişiyor (Yazan: Diedrich Westermann). *Yurt ve Dünya*, 1(3), 47-58.
- Berkes, Niyazi. (Nisan 1941). Köy Nüfusu. *Yurt ve Dünya*, 1(4), 16-25.
- Berkes, Niyazi. (Mayıs 1941). Okuduklarımız: Kitaplar: Tarihten Çizgiler (Karikatürist: Salih Erimez). *Yurt ve Dünya*, 1(5), 54-55.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Mayıs 1941). Okuduklarımız: Mecmualar: Türk Edebiyatında Klâsik Şekiller. *Yurt ve Dünya*, 1(5), 59.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Mayıs 1941). Okuduklarımız: Mecmualar: Sanat ve Cemiyet. *Yurt ve Dünya*, 1(5), 59-60.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Haziran 1941). Hâdiseler ve Düşünceler: Avrupada Kilise. *Yurt ve Dünya*, 1(6), 5-6.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Haziran 1941). Hâdiseler ve Düşünceler: Radyoda. *Yurt ve Dünya*, 1(6), 7-8.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Haziran 1941). Hâdiseler ve Düşünceler: Bir Hata. *Yurt ve Dünya*, 1(6), 8.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Haziran 1941). Okuduklarımız: Mecmualar: Türk Evinin Menşe ve Tekâmülü. *Yurt ve Dünya*, 1(6), 67-69.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Haziran 1941). Okuduklarımız: Mecmualar: San'atkâr ve Mütefekkir. *Yurt ve Dünya*, 1(6), 69-70.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Haziran 1941). Okuduklarımız: Mecmualar: Orijinallik ve Garabet. *Yurt ve Dünya*, 1(6), 70-71.
- Berkes, Niyazi. (Haziran 1941). Okuduklarımız: Mecmualar: Halk San'atından Millî San'ata. *Yurt ve Dünya*, 1(6), 71.
- Berkes, Niyazi. (Temmuz 1941). Köy Şekilleri. *Yurt ve Dünya*, 2(7), 7-15.
- Berkes, Niyazi. (Temmuz 1941). Okuduklarımız: Kitaplar: Garip (Der.: Orhan Veli). *Yurt ve Dünya*, 2(7), 53-56.
- Berkes, Niyazi. (Temmuz 1941). Raaya ve Köylü (Yazan: Hüseyin Avni). *Yurt ve Dünya*, 2(7), 56-58.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Temmuz 1941). Okuduklarımız: Gazete ve Mecmualar: Mes'ul Kim?. *Yurt ve Dünya*, 2(7), 59-60.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Temmuz 1941). Okuduklarımız: Gazete ve Mecmualar: Yeni Nesil Münakaşası. *Yurt ve Dünya*, 2(7), 60.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Temmuz 1941). Okuduklarımız: Gazete ve Mecmualar: Nedendir?. *Yurt ve Dünya*, 2(7), 61-62.

- N.B. [Niyazi Berkes]. (Temmuz 1941). Okuduklarımız: Gazete ve Mecmualar: Gençliğin Teklifi. *Yurt ve Dünya*, 2(7), 62-64.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Ağustos 1941). Hâdiseler ve Düşünceler: Meçhuller... *Yurt ve Dünya*, 2(8), 66-67.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Ağustos 1941). Hâdiseler ve Düşünceler: Ufak Bir Şekilcilik Nümunesi. *Yurt ve Dünya*, 2(8), 67-68.
- Berkes, Niyazi. (Ağustos 1941). Okuduklarımız: Kitaplar: Yeni İslâmcılık (İslâm Ansiklopedisi ve İslâm-Türk Ansiklopedisi). *Yurt ve Dünya*, 2(8), 113-121.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Eylül 1941). Hâdiseler ve Düşünceler: Fikir Seferberliği. *Yurt ve Dünya*, 2(9), 129-130.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Eylül 1941). Hâdiseler ve Düşünceler: Teknisyen. *Yurt ve Dünya*, 2(9), 130.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Eylül 1941). Hâdiseler ve Düşünceler: Eskiye Dönüş. *Yurt ve Dünya*, 2(9), 133-134.
- Berkes, Niyazi. (Eylül 1941). Garp medeniyeti ve biz. *Yurt ve Dünya*, 2(9), 135-140.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Eylül 1941). Okuduklarımız: Gazeteler ve Mecmualar: Köy Kalkınması İçin Bulunan Bir İksir. *Yurt ve Dünya*, 2(9), 189-190.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Ekim 1941). Hâdiseler ve Düşünceler: Radyoda Meyhane Musikisi. *Yurt ve Dünya*, 2(10), 194-195.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Ekim 1941). Okuduklarımız: Mecmualar: Alaturka ve Bugün. *Yurt ve Dünya*, 2(10), 255-256.
- Berkes, Niyazi. (Kasım 1941). Hâdiseler ve Düşünceler: Bir Kâşifin Çocukluğu. *Yurt ve Dünya*, 2(11), 259.
- Berkes, Niyazi. (Kasım 1941). Ziya Gökalp'in Sosyolojisi. *Yurt ve Dünya*, 2(11), 277-292.
- Berkes, Niyazi. (Kasım 1941). Okuduklarımız: Kitaplar: Fahim Bey ve Biz (Yazan: Abdülhak Şinasi Hisar). *Yurt ve Dünya*, 2(11), 311-313.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Kasım 1941). Okuduklarımız: Mecmualar: İlim Hayatımız. *Yurt ve Dünya*, 2(11), 313-314.
- N.B. [Niyazi Berkes]. (Aralık 1941). Hâdiseler ve Düşünceler: Bir Tenkit. *Yurt ve Dünya*, 2(12), 321-323.
- Berkes, Niyazi. (Aralık 1941). Ezbercilik. *Yurt ve Dünya*, 2(12), 337-348.

- Berkes, Niyazi. (İngilizceden Çeviren). (Aralık 1941). Japonyanın Sosyal ve Ekonomik Bünyesi. *Yurt ve Dünya*, 2(12), 365-374.¹³⁶
- Berkes, Niyazi. (Ocak 1942). Okuduklarımız: Kitaplar: Cenubî Anadolu Yürüklerinin etno-antropolojik tetkiki (Yazan: Kemal Güngör). *Yurt ve Dünya*, 3(13), 31.
- Berkes, Mediha ve Niyazi. (Şubat 1942). Toprağın Çocukları. *Yurt ve Dünya*, 3(14), 3-8.
- Berkes, Niyazi. (İngilizceden Çeviren). (Şubat 1942). Pasifikte Emperyalizm (Yazan: P.T. Moon). *Yurt ve Dünya*, 3(14), 18-27.¹³⁷
- Berkes, Niyazi. (İngilizceden Çeviren). (Mart-Nisan 1942). Dünkü ve Bugünkü Hindistan (Yazan: H.N. Brailsford). *Yurt ve Dünya*, 3(15-16), 100-108.¹³⁸
- Berkes, Niyazi. (İngilizceden Çeviren). (Eylül 1942). Hindistan Mücadeleleri (Yazan: H.N. Brailsford). *Yurt ve Dünya*, 3(18), 189-192.¹³⁹
- Berkes, Niyazi. (Eylül 1942). Kur'an: Şiir ve Kanunları (Yazan: Stanley Lane-Poole). *Yurt ve Dünya*, 3(18), 210-212.

136 Dergi içinde, yazı başında veya sonunda bu tercümenin kim tarafından yapıldığı yazmamaktaysa da, derginin kapak sayfasında çevirenin Niyazi Berkes olduğu açıkça yazmaktadır.

137 Dergideki bu tercüme yazısında, P.T. Moon'un bir eserinden yapılan tercüme kimin yaptığı ve kimliği belirtilmemiştir. Ancak, Dinçşahin'in doktora tezinin sonunda yer alan "D-2: Niyazi Berkes's List of Publications in Turkish" [Niyazi Berkes'in Türkçe Yayım Listesi] başlıklı ekte yer alan ve geçmişte bizzat Niyazi Berkes'in kendisi tarafından hazırlanmış bibliyografya yazısında, *Yurt ve Dünya*'nın 14. sayısındaki bu tercüme (Berkes'in listesinde sıra no: 65) yer almaktadır. Bundan ötürü, söz konusu yazarsız çalışma, tercüme Niyazi Berkes'in olduğu gerekçesiyle, bu çalışma kapsamındaki Niyazi Berkes-Yurt ve Dünya Birlikteliği Bibliyografyası'na eklenmiştir. Ayrıntı için bkz. Şakir Dinçşahin, *A Study on Turkish Modernization and Kemalism: The Life, Times and Thoughts of Niyazi Berkes (Türkiye'de Çağdaşlaşma ve Kemalizm Üzerine Bir Çalışma: Niyazi Berkes'in Hayatı, Dönemi ve Düşünceleri)*, Yayınlanmış doktora tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s.241.

138 Dergi içinde, bu tercüme yazının sonunda (s. 108), İngilizceden çeviren olarak "N. Erken" ismi mevcuttur. Ancak, bu yazıyı Niyazi Berkes'in çevirdiği, Dinçşahin'in doktora tezinin sonunda yer alan "D-2: Niyazi Berkes's List of Publications in Turkish" [Niyazi Berkes'in Türkçe Yayım Listesi] başlıklı ekte yer alan ve geçmişte bizzat Niyazi Berkes'in kendisi tarafından hazırlanmış bibliyografya yazısında, *Yurt ve Dünya*'nın 15-16. sayısındaki bu tercümenin yer almasından (Berkes'in listesinde sıra no: 67) anlaşılmuştur. Bundan ötürü, dergide çevireni yanlış yazılmış görünse de bu çalışma, tercümesi Niyazi Berkes'in olduğu gerekçesiyle, bu çalışma kapsamındaki bibliyografya ekine eklenmiştir. Ayrıntı için bkz. Dinçşahin, *a.g.t.*, s.241.

139 Yine tercümenin sonunda İngilizceden çeviren olarak "N.Erken" kimliği mevcuttur. Ancak, bu yazıyı Niyazi Berkes'in çevirdiği, Dinçşahin'in doktora tezinin sonunda yer alan "D-2: Niyazi Berkes's List of Publications in Turkish" [Niyazi Berkes'in Türkçe Yayım Listesi] başlıklı ekte yer alan ve geçmişte bizzat Niyazi Berkes'in kendisi tarafından hazırlanmış bibliyografya yazısında, *Yurt ve Dünya*'nın 18. sayısındaki bu tercümenin yer almasından (Berkes'in listesinde sıra no: 71) anlaşılmuştur. Bundan ötürü, dergide çevireni yanlış yazılmış görünse de bu çalışma, tercümesi Niyazi Berkes'in olduğu gerekçesiyle, bu makale kapsamındaki bibliyografya ekine eklenmiştir. Ayrıntı için bkz. Dinçşahin, *a.g.t.*, s.241.

- Berkes, Niyazi. (01 Ekim 1942). Gizli Evlenmeler. *Yurt ve Dünya*, 3(19), 236-244.¹⁴⁰
- Berkes, Niyazi. (01 Ekim 1942). Hindistan ve Gandhi. *Yurt ve Dünya*, 3(19), 245-251.¹⁴¹
- Berkes, Niyazi. (29 Ekim 1942). İlim Dünyasındaki Durumumuz. *Yurt ve Dünya*, 3(20), 271-275.
- Berkes, Niyazi. (Kasım 1942). Okuduklarımız: Kitaplar: Resim ve Cemiyet (Yazan: Hilmi Ziya Ülken). *Yurt ve Dünya*, 3(21), 355-356.
- Berkes, Niyazi. (Aralık 1942). Okuduklarımız: Kitaplar: İlim Bakımından Ahlâk (Yazan: Dr. Âkil Muhtar Özden). *Yurt ve Dünya*, 3(22-23), 409-410.
- Berkes, Niyazi. (30 Aralık 1942). Günün Terimleri: Irk ve Irkçılık. *Yurt ve Dünya*, 3(24), 438-441.
- Berkes, Niyazi. (Şubat-Mart 1943). Gençliğin Sosyal Durumu. *Yurt ve Dünya*, 4(26-27), 48-56.
- Berkes, Niyazi. (Mayıs 1943). Okuduklarımız: Kitaplar: Irk Psikolojisi (Yazan: Muzaffer Şerif Başoğlu). *Yurt ve Dünya*, 4(29), 176-177.
- Berkes, Niyazi. (Haziran 1943). Modern Ekonominin Doğuşu. *Yurt ve Dünya*, 4(30), 206-211.
- Berkes, Niyazi. (Temmuz 1943). Modern Ekonominin Temelleri. *Yurt ve Dünya*, 4(31), 239-245.
- Berkes, Niyazi. (Ağustos 1943). Modern Ekonominin Tezatlari. *Yurt ve Dünya*, 4(32), 296-301.
- Berkes, Niyazi. (Eylül 1943). Modern Ekonominin Tezatlarından Faşizm. *Yurt ve Dünya*, 4(33), 325-330.
- Berkes, Niyazi. (Ekim 1943). Garpten gelen düşünceler. *Yurt ve Dünya*, 4(34), 374-376.

140 Yazının girişinde yer alan açıklayıcı bilgi şu şekildedir; "Geçen aylarda Adliye Vekilliği gizli evlenmelerle nüfusa kaydedilmeyen çocuklar hakkında bir anket açmış, bu mesele üzerinde birçok idare ve fikir adamlarının fikirlerini sormuştu. Aşağıdaki yazıda bu mesele sosyoloji bakımından incelenmektedir." Bkz. a.g.y., s.236.

141 Bu yazının başında kaleme alan olarak "N.Erken" kimliği bulunmaktadır. Ancak, bu yazıyı Niyazi Berkes'in kaleme aldığı, Dinçşahin'in doktora tezinin sonunda yer alan "D-2: Niyazi Berkes's List of Publications in Turkish" [Niyazi Berkes'in Türkçe Yayın Listesi] başlıklı ekte yer alan ve geçmişte bizzat Niyazi Berkes'in kendisi tarafından hazırlanmış bibliyografya yazısında, *Yurt ve Dünya*'nın 19. sayısındaki bu yazının yer almasından (Berkes'in listesinde sıra no: 70) anlaşılmıştır. Bundan ötürü, dergide yazanı yanlış yazılmış görünse de bu çalışma, yazarı Niyazi Berkes olduğu gerekçesiyle, bu makale kapsamındaki bibliyografya ekine eklenmiştir. Bununla birlikte, dergide Hindistan üzerine yayımlanan bu dâhil, üç yazıda kullanılan "N.Erken" isminin, Berkes'in kullandığı müstear (takma) bir ad olma ihtimali de akla gelmektedir. Ancak, neden bu ise, bunun sebebi yine de henüz çözülememiştir. Ayrıntı için bkz. Dinçşahin, a.g.t., s.241.

- Berkes, Niyazi. (Kasım 1943). Türk İnkılâbında Lâikliğin Gelişmesi. *Yurt ve Dünya*, 4(35), 427-435.¹⁴²
- Berkes, Niyazi. (Kasım 1943). Okuduklarımız: Kitaplar: İnkılâptan Önceki İlim Tarihimiz.¹⁴³ *Yurt ve Dünya*, 4(35), 458-461.
- Berkes, Niyazi. (İngilizceden Çeviren). (15 Ocak 1944). Hikâye: Arka Sokak (Yazan: Erskine Caldwell). *Yurt ve Dünya*, 5(38), 73-79.
- Berkes, Niyazi. (1 Şubat 1944). Darwinizm Karşısında İleri ve Geri Düşünüşler. *Yurt ve Dünya*, 5(39), 90-95.
- Berkes, Niyazi. (15 Şubat 1944). Günün Terimleri: Emperyalizm. *Yurt ve Dünya*, 5(40), 113-115.

142 Yazının girişinde yer alan açıklayıcı bilgi şu şekildedir; "Bu yazı Ankara Üniversitesinin tertip ettiği ikinci üniversite haftası münasebetiyle Hatay'da konferans olarak verilmiş, Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesi dekanlığınca neşredilen ve bu konferansları toplayan eserde çıkmıştır." Bkz. a.g.y., s.427.

143 Berkes, bu kitap tanıtım yazısında, Dr. Abdülhak Adnan-Adıvar tarafından yazılmış "Osmanlı Türklerinde İlim" başlıklı kitabın tafsilatlı bir tanıtım ve değerlendirmesini yapmıştır.